

Strategaeth Iaith Gwynedd 2014 - 2017

Hunaniaith

Hyrwyddo'r Gymraeg yng Ngwynedd

Promoting the Welsh Language in Gwynedd

Rhagair

CYSYLLTU

Os hoffech rhagor o wybodaeth am waith Hunaniaith, neu'r modd y gallwch chi gyfrannu tuag at hyrwyddo iaith Gymraeg cysylltwch a:-

Rheolwr....

Ffôn:

e-bost:

FERSIYNAU HYGJRCH O STRATEGAETH IAITH GWYNEDD 2014-2017

Os y dymunir, gellir darparu fersiynau hygyrch o Strategaeth Iaith Gwynedd ar gais; mae hyn yn cynnwys:

- Fersiwn print bras
- Fersiwn ar dâp
- Fersiwn mewn braille
- Fersiwn iaith arwyddion (BSL)

Cysylltwch â

CYNNWYS

Strategaeth Iaith Gwynedd 2014-17

Cyflwyniad i'r Strategaeth

Yn genedlaethol, mae nifer a chryfder y cymunedau sy'n defnyddio'r Gymraeg yn bennaf wedi lleihau dros y degawdau diwethaf ac fe gollwyd nifer o gymunedau a fu bron yn gwbl Gymraeg eu hiaith yn rhannol oherwydd: diffyg gwaith, cyfleoedd cymdeithasol, diffyg tai fforddiadwy i bobl ifanc sy'n symud i ffwrdd i gael gwaith ac yna mewnfudiad o'r di-Gymraegi ardaloedd benodol.

Mae Cyfrifiad 2011 yn rhoi darlun mwy cyfredol ini o sefyllfa'r Gymraeg ar draws Gymru a Gwynedd ac yn caniatáu cymhariaeth rhwng 1991, 2001 a 2011. Serch hynny, darlun penodol a geir drwy data'r Cyfrifiad ac felly mae'n bwysig fod y Strategaeth hon yn ystyried barn cymunedau ac unigolion, arferion gweithredu ac yn arbennig arfer dda o fewn Gwynedd, Cymru ac yn ehangach.

Yn ôl Cyfrifiad 2011, mae 65.4% o boblogaeth Gwynedd (3+ oed) yn siarad Cymraeg sydd eto'r ganran uchaf o holl siroedd Cymru. Mae hyni lawr o 69% yn ôl Cyfrifiad 2001 oedd eto yn ostyngiad o Gyfrifiad 1991. Rhwng 1991 a 2011 fe welodd Gwynedd ostyngiad o -3.1% mewn siaradwyr Cymraeg. Mae'n bwysig peidio gorsymleiddio'r rhesymau dros hyn gan gofio bod ffactorau economaidd, ffactorau swyddi a tai yn ogystal ag allfudo a mewnfudo sydd yn digwydd mewn sir fel Gwynedd yn gwneud y sefyllfa yn un anodd i'w ddiffinio ac yn amrywiol ar draws y Sir.

Yng Ngwynedd, credir bod oddeutu 83% o siaradwyr Cymraeg y sir yn rhugl; y ganran uchaf o holl siroedd Cymru. Mae'r gyfran o siaradwyr Cymraeg yn cynrychioli o leiaf 30% o boblogaeth barhaol ymhob ward heblaw dau yng Ngwynedd.

Wrth gymharu Gwynedd gyda gweddill Cymru, mae'r sefyllfa yn parhau i fod ar y wyneb yn un cymharol gadarnhaol. Fodd bynnag, mae'r gwmp ar gyfartaledd wedi bod canrannau'n uwch mewn rhai ardaloedd. Disgwylir mae'n debyg niferoedd is o siaradwyr Cymraeg yn yr ardaloedd arfordirol a'r ardaloedd hynny sydd wedi profi'n boblogaidd gyda mewnfudwyr, ond mae arwyddion o newid hefyd yng nghadarnleoedd yr iaith.

Mae'r wybodaeth ar lefel ward felly yn bwysig i'w ystyried ar gyfer cynllunio ymatebion ac yn dangos agweddau megis cymunedau gyda dros 70% o'r boblogaeth yn gallu siarad Cymraeg sydd wedi gostwng. Er enghraifft, rhwng 2001 a 2011, gwelwyd nifer yr ardaloedd yng Ngwynedd gyda dros 70% o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg wedi gostwng o 61 Adran Etholiadol yn 1991 i 42 Adran Etholiadol yn 2001 a cwmp eto i 39 yn 2011. Y 3 cymuned sydd wedi gostwng o dan 70% yn ol Cyfrifiad 2011 yw: Y Felinheli, Dolbenmaena De Dolgellau. At hyn, mae nifer o

gymunedau eraill wedi gostwng yn sylweddol agos at y trothwy 70%, megis Llanaelhaearn a Llanberis.

Ar nodyn cadarnhaol, dengys Cyfrifiad 2011 gynnydd unwaith eto yn y canrannau sydd yn gallu siarad Cymraeg yn y grŵp oedran 3 – 15 oed yng Ngwynedd sydd yn dangos llwyddiant mewn polisi addysg a chynlluniau cychwyn cadarn y Sir. (Gweler data atodiad 1)

Mae cwestiwn sylfaenol i'r Strategaeth yma felly: A yw'r iaith Gymraeg yng Ngwynedd heddiw yr un mor gadarn ag y bu yn y gorffennol a beth gall y Strategaeth hon wneud i gyfrannu tuag at sicrhau ffyniant yr iaith Gymraeg?

Cyflwynir casgliad llawnach o ddata a gwybodaeth ymgynghorol yn Atodiad 1 a 2

Mae'r data yma yn elfen o'r wybodaeth a ddefnyddwyd i benderfynu ar flaenoriaethau'r Strategaeth.

Y Weledigaeth :Strategaeth iaith Integredig

Mae tystiolaeth cenedlaethol a rhyngwladol yn awgrymu, ble mae un iaith yn goruchafu dros y llall, mae posibilrwydd i'r iaith lleiafrifol ffynnu gyda cynllunio bwriadol. Gwyddwn fod dwyieithrwydd yn fygythiad i iaith lleiafrifol pan mae'r iaith rhyngwladol yn goroesi. Ond mae hefyd yn ymddangos, os bydd ffiniau cadarn yn datblygu a'r naill iaith a'r llall yn cael ei chlymu at feysydd penodol o fywyd cymdeithasol, bywyd gwaith ac yn y blaen, gall gwir ddwyieithrwydd sefydlogi.

Mae profiad gwlad y Basg yn cadarnhau bod iaith yn ffynnu ble mae'r boblogaeth yn gweld ei gwerth:

"It is necessary for a community wishing to give new life to its language to comprehend, internalise and truly feel its language's value".

Mae cadarnhau gwerth yr iaith Gymraeg yng Ngwynedd yn nôd bwysig i'r Strategaeth ac ymysg poblogaeth o bob oedran a pob cefndir. Ceisir gwneud hynny ar draws y rhaglenni ymateb.

Mae'n bwysig felly i'r Strategaeth yma ganolbwyntio yn benodol ar hyrwyddo'r Gymraeg yn hytrach na dwyieithrwydd gan gynnwys mewn ardaloedd ble mae'r Gymraeg yn ymddangos yn gadarn ond ble gall barhau o dan fygythiad.

Mae defnydd o iaith yn fater cymhleth ac aml ffactorol mewn byd rhyngwladol a cymuned ddwyieithog. Mae cymhlethdod cynhenid yn y defnydd a wneir o iaith, gan gynnwys defnydd yn y cartref, ymagwedd tuag at yr iaith, yr hyder i'w ddefnyddio a'r cyfleon i ymarfer yn naturiol a dyddiol. Ffrwyth cyfuniad amrywiaeth eang o ffactorau yw ymddygiad ieithyddol ac agweddau tuag at yr iaith. Wrth i siaradwyr gaffael a datblygu eu sgiliau, mae eu profiadau yn dylanwadu ar faint mor rhugl y byddent a pha mor hyderus ydynt wrth iddynt ddod i gysylltiad â'r Gymraeg mewn cyd-destunau ffurfiol ac anffurfiol.

Ers y 1970au, mae sawl ymgais wedi'i wneud i ddatblygu modelau ar gyfer adfywio iaith (Joshua Fishman Reversing Language Shift 1991). Mae olwyn Strubell (2001) wedi addasu gwaith Fishman a dangoswyd perthynasgadarn rhwng y ffactorau isod:-

- **Gallu ieithyddol**
- **Y defnydd cymdeithasol a wneir o iaith**
- **Y cynnyrch a'r gwasanaethau sydd ar gael yn yr iaith a'r galw amdanynt**
- **Y cymhelliant i ddysgu'r iaith a'i defnyddio**

Yn Policy to Outcome Pathway Grin a Moing (2002) ystyrir bod angen cyfuniad o dair amod isicrhau bywiogrwydd ieithyddol:

y gallu i ddefnyddio'r iaith,

y cyfleoedd i'w defnyddio

yr awydd i'w defnyddio.

Mae Llywodraeth Cymru wedi adnabod Fframwaith Cysyniadol gyda'r berthynas rhwng cyd-destun defnydd, sgiliau iaith ac agweddau tuag at yr iaith. Rydym wedi ychwanegu seilwaith tuag at y model, gan awgrymu bod polisiau lleol a cenedlaethol yn ffactorau dylanwadol allweddol ar yr iaith hefyd.

Rôl Hunaniaith fydd i gynnal a hyrwyddo'r Gymraeg ymhob agwedd posib o fywyd a dangos y ffordd ar gyfer grymuso'r Gymraeg o fewn ardal dwyieithog. Mae Strategaeth Iaith Gwynedd yn cydnabod y fframwaith ac yn ceisio gweu ei Strategaeth o amgylch y cysyniadau isod.

Fframwaith Fesur

(Policy to Outcome Model Grin & Moing 2002)

Cyfleoedd i ddefnyddio

- Y Cartref/Teulu
- Blynyddoedd
Cynnar/Darpariaeth Addysgol
- Hamdden/Anffurfiol
- Rhwydweithiau cymdeithasol
a chyfranogiad cymunedol
- Gweinyddiaeth a sefyllfaoedd
swyddogol

Gallu i ddefnyddio

- Hyder ieithyddol
- Rhuglder
- Vmarfer

Y Seilwaith

Cynllunio , Tai a'r iaith

Gallu i ddefnyddio gwasanaethau craidd yn y Gymraeg

Polisiau Adfywio ac Economaidd

Technoleg, cyfyngau

Awydd i'w ddefnyddio

-Canfyddiad am pa mor ddefnyddiol a perthnasol yw'r iaith

-Awydd i ddefnyddio'r iaith

-Y Gymraeg fel dynodydd hunaniaeth

Y Sefyllfa Cymunedol

Mae tystiolaeth yn dangos bod angen dwysedd uchel y boblogaeth yn siarad iaith iddi fod yn iaith arferol mewn cymuned. Nodwyd fod y niferoedd o gymunedau ble mae dros 70% o siaradwyr Cymraeg wedi gostwng yng Ngwynedd neu wedi agosau at y trothwy. Mae'r tabl isod yn crynhoi'r wybodaeth am y cymunedau rheini sydd yn agosaf i gyrraedd y 70% trothwy a'r rhai sydd wedi gostwng o dan y trothwy ers cyfrifiad 2001

Tabl 1:Wardiau sydd wedi gostwng o dan y 70% trothwy (neu dirywiad agos)

Ardal	Ward	Cyfrifiad 2001 (%)	Cyfrifiad 2011 (%)
Arfon	Llanberis	80.5	74.7
	Penisarwaun	74.1	70.6
	Talysarn	71.9	70.7
	Tregarth a Mynydd	69.8	69.0
	Llandegai		
	Y Felinheli	72.1	64.3
Dwyfor	Dolbenmaen	70.0	67.6
	Llanaelhaearn	78.1	73.8
	Morfa Nefyn	77.1	72
	Porthmadog/Tremadog	69.7	66.8
Meirionnydd	De Dolgellau	73.1	67.1
	Gogledd Dolgellau	67.5	61.8
	Llandderfel	72.7	70.8

Niferoedd isel o siaradwyr a/neu cwmp sylweddol ers 2001

Ardal	Ward	Cyfrifiad 2001(%)	Cyfrifiad 2011 (%)
Arfon	Menai (Bangor)	27.3	18.6
	Deiniol	30.5	22.5
	Garth	46.4	30.4
	Hirael	52.9	37.7
	Marchog	54.5	50.2
	Hendre	52.2	45.3
	Glyder	55.3	51.7
Dwyfor	Abersoch	50.5	43.5
	Gorllewin	64.8	57
	Porthmadog		
	Aberdaron	75.3	74.2
	Botwnnog	77.1	75.9

Meirionnydd	Aberdyfi	42	35.5
	Tywyn	40.8	37.5
	Abermaw	43.8	41.5
	Dyffryn Ardudwy	48.8	47.4
	Bryncrug	53.8	52.1
	Harlech	59	54.1
	Corris	60.6	55.8

Mae'r wybodaeth uchod yndangos yn glir mai wardiau yn ardal Bangor sydd â'r nifer isaf o siaradwyr yn y sir. Yn arferol, awgrymir mai dylanwad niferoedd myfyrwyr sydd i gyfrif am hynny; OND mae'n bwysig nodi, yn ôl Cyfrifiad 2011, fod siaradwyr Cymraeg yn y grŵp oedran 3-15 yn wardiau Bangor yn sylweddol is na gweddill Gwynedd. Yng Ngwynedd, yn gyffredinol, mae rhwng 80a90 % o blant yn y grŵp oedran 3-15 yn gallu siarad Cymraeg, o gymharu â rhwng 56% a 72% o blant yn datgan eu gallu i siarad Cymraeg ym Mangor. Awgryma hyn yr angen i roi sylw arbennig i **ardal Bangori** wneud da dros y mater yma a/neu i godi balchder yn y gallu i siarad Cymraeg.

Mae'r proffil mewnfudo ac allfudo a welir yn Atodiad 1 yn profi effaith parhaus y ffactorau hyn ar yr iaith Gymraeg ar arfordir Pen Llŷn a Meirionnydd. Mae Tabl 1 uchod yn dangos y wardiau isaf o ran siaradwyr Cymraeg a'r rhai sydd wedi gostwng yn sylweddol. Ychydig iawn o sylw mae ardaloedd arfordirol wedi ei gael o ran hyrwyddo'r iaith dros y blynyddoedd diwethaf ond mae arwyddion fod gwaith i'w wneud mewn ardaloedd ym Meirionnydd i godi ymwybyddiaeth ymysg rhieni a phlant o fudd a gwerth yr iaith iddynt hwythau a'u teuluoedd.

Strwythur a Gweithrediad Hunaniaith

Bwriedir cyflawni prif elfennau'r strategaeth yma drwy weithio'n strategol ac mewn cydweithrediad agos â chymunedau penodol. Golyga hyn fod yr iaith Gymraeg a hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg yn dod yn rhan naturiol o bolisi a gweithrediad cynlluniau economaidd, adfywio, tai fforddiadwy, addysg a chymhathu a hynny ar y cyd gydag ymgyrchoedd hyrwyddo ieithyddol o fewn y cymunedau eu hunain.

Bydd angen i'r Strategaeth fesur pa mor effeithiol y llwyddir iwau yr elfennau hyn gyda'i gilydd; sut mae polisiiau eraill yn cyfrannu at ffyniant y Gymraeg ac adnabod a dylanwadu ble mae polisiiau yn rhwystro ac yn hwyluso'r Gymraeg.

Trwy ei ddull gweithredu, gall Hunaniaith weithio mewn partneriaeth ar draws ystod o sefydliadau, sectorau a chymunedau i gyflawni hyn.

Cyd-Destun y Strategaeth

Deddfwriaeth a Pholisi Cenedlaethol

Ym 1993 sefydlwyd Deddf yr Iaith Gymraeg ac yna sefydlwyd Bwrdd yr Iaith Gymraeg i hyrwyddo datblygiadau ieithyddol. Yn 2003 cafwyd fframwaith strategol cyntaf Llywodraeth Cynulliad Cymru ar gyfer hybu'r Gymraeg; sef Iaith Pawb: Cynllun Gweithredu Cenedlaethol ar gyfer Cymru Dwyieithog.

Cadarnhaoedd Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 statws swyddogol y Gymraeg yng Nghymru a chrewyd fframwaith deddfwriaethol newydd ar gyfer y Gymraeg.

Yn Hydref 2011 sefydlwyd swydd Comisiynydd y Gymraeg ac yna swyddfa'r Comisiynydd yn Ebrill 2012. Y Comisiynydd fydd yn gyfrifol am y safonau newydd ar gyfer y Gymraeg a fydd yn gosod dyletswyddau ar amrywiaeth eang o sefydliadau i ddarparu gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg er mwyn sicrhau bod y Gymraeg yn dod yn rhan annatod o waith i ddatblygu polisiiau, cynnal gwasanaethau a defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle.

Ym mis Ebrill 2010, cyhoeddwyd Strategaeth Addysg Cyfrwng Gymraeg i Gymru ac yna cafodd Coleg Gymraeg Cenedlaethol ei sefydlu'n ffurfiol.

Ers llunio Strategaeth Iaith Gwynedd 2010-13, mae rôl y cyfryngau electroneg newydd hefyd wedi datblygu fwy fwy. Yn 2011, cafodd yr e-lyfrau Gymraeg cyntaf eu lansio ar gyfer Kindle ac App ar yr iPad ar gyfer cylchgrawn Golwg. Mae datblygiadau digidol yn bwysig i'w hystyried fel elfen graidd o'r economi, datblygiad cymunedol a bywyd cymdeithasol pob dydd yng Ngwynedd.

Dywedodd y Gweinidog ar y pryd, Leighton Andrews, yn ei gyflwyniad i'r Strategaeth Iaith Fyw, Iaith Byw 2012-17:-

“Ni ddylid dibynnu ar y bobl hynny sy'n cael eu cyflogi i ddatblygu neu hybu'r iaith yn unig i'w ddiogelu. Rhaid i ni sicrhau hefyd ein bod yn annog pobl i ddefnyddio'r sgiliau iaith sydd ganddynt ac osgoi cyfrannu at sefyllfa lle mae yna deimlad ymhlith rhai na allant wneud hynny am nad yw eu Gymraeg ddigon da”.

Mae hyn yn neges bwysig sydd wedi codi mewn nifer o ddogfennau ymchwil a chaiff ei grybwyll yn gyson gan unigolion fel mater all fod yn rhwystr.

Mae nifer fawr o gynlluniau a prosiectau hyrwyddo'r Gymraeg wedi eu gweithredu dros yr 20 mlynedd diwethaf yng Nghymru ac mewn gwledydd eraill. Mae'r Llywodraeth yn cydnabod mai anodd yw darganfod y dystiolaeth empirig ynglŷn â pa effaith gaiff cynlluniau unigol ar gynyddu defnydd o'r Gymraeg, neu ieithoedd leiafrifol eraill. Yn y broses o ddatblygu Iaith Fyw: Iaith Byw 2012-17, bu i Lywodraeth Cymru ystyried pa dystiolaeth a oedd yn bodoli i fesur effeithiolrwydd

gweithgareddau a weithredwyd eisoes o safbwynt cynyddu defnydd o'r Gymraeg, gan hefyd edrych ar ardaloedd y tu hwnt i Gymru. Yn gyffredinol, amlygodd y gwaith o fesur effeithiolrwydd y gweithgareddau ddiffyg tystiolaeth gadarn.

SYLW: Mae'n bwysig felly i Strategaeth Iaith Gwynedd ddatblygu a sefydlu fframwaith werthuso i gyd fynd â'r Strategaeth a'r Rhaglen Waith. Dylid gwneud hyn mewn cydweithrediad â datblygiadau cenedlaethol er mwyn gallu cyfrannu tuag at y sylfaen dystiolaeth yn genedlaethol.

Roedd prif negesuon o'r dystiolaeth yn awgrymu'r canlynol:-

- Y boblogaeth sydd fwyaf tebygol o gefnu ar y Gymraeg yw teuluoedd lle nad ond un rhiant/gofalwr yn siarad Cymraeg.
- Bod iaith "cymuned" siarad y plentyn megis rhiant/gofalwr, nain a taid, brodyr a chwiorydd, athrawon yn dylanwadu ar yr iaith a siaredir gan y plentyn.
- Mae iaith rhyngweithio â ffrindiau yn cydberthyn yn glos â'r iaith y mae'r plentyn yn gyson siarad.
- Mae cynlluniau megis TWF wedi llwyddo i ddod a dwyieithrwydd i waith prif ffrwd bydwragedd ac ymwelwyr ieched.
- Gallai darparwyr Blynyddoedd Cynnar chwarae mwy o rôl drwy gynnig rhagor o gymorth ymarferol a dwys i rieni/gofalwyr gan ysgogi a hwyluso defnydd o'r Gymraeg yn y cartref a chodi ymwybyddiaeth o fanteision dwyieithrwydd.
- Bod angen i'r iaith gael, nid yn unig ei siarad yn yr ysgol, ond ei chefnogi yn y cartref a thrwy ragor o weithgareddau cymdeithasol a diwylliannol.
- Bod diffyg hyder yn un o'r prif rwystrau a oedd yn atal staff rhag defnyddio sgiliau yn y gweithle a bod angen rhagor o hyfforddiant ar ymwybyddiaeth a sgiliau iaith.
- Ychydig o dystiolaeth oedd bod darparu gwasanaeth yn yr ieithoedd lleiafrifol yn cynyddu defnydd iaith neu ei statws. Mae corff o dystiolaeth yn dangos bydd ieithoedd yn ffynnu os ceir cyfleoedd i'w defnyddio ym mhob agwedd o fywyd.
- Dylid manteisio ar botensial technoleg fel y we a cyfryngau cymdeithasol i'r eithaf.
- Bod angen cadarnhau a marchnata manteision y Gymraeg yn eang gan gynnwys manteision economaidd a gwaith.

Byddwn yn crynhoi y dystiolaeth sydd ar gael o waith Ymchwil Llywodraeth Cymru 2012 o dan pob pennawd thematig a gwybodaethbellach yn Atodiadau 1 a 2.

Ym mis Gorffennaf 2013, cynhaliwyd ymchwil gan Beaufort Research ar ran Llywodraeth Cymru, S4C a'r BBC i ba raddau y mae siardwyr Cymraeg yn byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg. Nôd yr ymchwil oedd deall mwy am arferion iaith pobl Cymru mewn sefyllfaoedd dydd i ddydd, yn cynnwys bywyd cymdeithasol, yn y

gweithle ac ar draws cyfryngau. Bu i ganfyddiadau'r ymchwil ategu canfyddiadau ymchwiliadau blaenorol megis:

- 84% o'r rhai a holwyd yn nodi y byddent yn croesawu'r cyfle i wneud mwy yn yr iaith Gymraeg gyda 92% yn dweud hynny yn y grwp llai rhugl.
- 61% yn dweud y byddai'n dda pe gallant siarad Cymraeg yn well.
- Diffyg hyder a phryder am safon eu Cymraeg yn rhwystro defnydd ohoni.
- Diffyg ymwybyddiaeth o arlwy'r cyfryngau Cymraeg ac argaeledd gwasanaethau Cymreig ar lein a bod angen gwneud mwy i ddatblygu'r cyfryngau cymdeithasol.
- Angen cynyddu'r ddarpariaeth o weithgareddau Cymraeg ar gyfer pobl ifanc a cynyddu eu hymwybyddiaeth o werth y Gymraeg.

Canfyddwyd o'r ymchwil ar lefel bob dydd bod prif ffactorau sy'n hwyluso neu sbarduno siaradwyr Cymraeg i ddefnyddio'r iaith yn cynnwys:-

- Cymraeg fel iaith y cartref
- Cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gymuned leol e.e. siopau, tafarn
- Defnyddio'r Gymraeg ar ddechrau perthynas e.e. frindiau
- Cyfleoedd ffurfiol ac anffurfiol i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle
- Cyfleoedd anffurfiol i ddefnyddio'r Gymraeg e.e. llyfrau Cymraeg, neges testun, gwefannau newyddion
- Argaeledd a safon rhaglenni teledu a radio

Mae camau allweddol ym mywyd rhai unigolion yn newid eu hagwedd a'u defnydd o'r Gymraeg. Roedd cael plant neu symud i weithio mewn amgylchedd lle roedd y Gymraeg yn cael ei ddefnyddio'n rheolaidd yn cael effaith sylweddol ar ddefnydd o'r Gymraeg.

Rhwysterau

- 36% o bobl 16-24 oed oedd yn dweud eu bod bob amser neu fel arfer yn siarad Cymraeg gyda frindiau gyda'r ganran gyfatebol ar gyfer holl siaradwyr yn 55% ac i fyny i 61% o'r oedran dros 60.

- Nodwyd bod gadael yr ysgol yn bwynt lle roedd defnyddio'r iaith yn lleihau.
- Diffyg hyder i ddefnyddio'r Gymraeg
- Llai rhugl yn y Gymraeg i gymharu â'r Saesneg
- Diffyg cyfle neu canfyddiad o gyfle i ddefnyddio'r Gymraeg
- Cyfleustra defnyddio'r Saesneg yn lle'r Gymraeg

Wrth lunio Strategaeth 2010-2013, y prif ddata oedd ar gael fel sail cynllunio oedd y Cyfrifiad 2001. Erbyn hyn, mae ganddom wybodaeth sylweddol o Gyfrifiad 2011 sydd yn rhoi ffynhonnell ar gyfer dadansoddi sefyllfa gyfredol yr iaith Gymraeg yng Nghymru ac yn ei dro i lefel Gwynedd a'i is gymunedau.

GWELEDIGAETH A GWEITHREDU STRATEGAETH IAITH GWYNEDD 2014-17

STRATEGAETH IAITH NEWYDD

Honyw'r ail Strategaeth a bydd yn adeiladu ar lwyddiannau Strategaeth 2010-13 ac yn edrych ymlaen dros y bedair blynedd nesaf.

Ein Gweledigaeth yw: **“Gweld y Gymraeg yn ffynnu yng Ngwynedd”**

Mae Hunaniaith yn gyfuniad o bartneriaid yn cydweithio i wireddu'r weledigaeth: partneriaid statudol, gwirfoddol, annibynnol ynghyd â chymunedau eu hunain

Dros y 4 blynedd nesaf byddwn eisiau sicrhau'r profiadau isod:

- Y Gymraeg yn gyfrwng naturiol o fewn cymunedau Gwyneddgyda'r niferoedd yn defnyddio'r Gymraeg yn cynyddu.
- Cymunedau wedi eu grymuso i hyrwyddo'r Gymraeg a'rdirywiad yn yr iaith mewn cymunedau penodol wedi ei atal.
- Plant, pobl ifanc a theuluoedd yn defnyddio'r Gymraeg fel cyfrwng naturiol ymhob rhan o'u bywydau ac yn gweld gwerth i'r iaith.
- Gwasanaethau eang ar gael yn y Gymraeg a defnydd rhwydd a hwylus yn cael ei wneud ohonynt.
- Gallu a chyfle i ddefnyddio'r Gymraeg o fewn y gweithle.

- Y Gymraeg yn cael ei integreiddio'n naturiol i gynlluniau economaidd, tai a chynllunio yn lleol yn genedlaethol
- Hyder ag agwedd bositif tuag at y Gymraeg ymhob rhan o fywyd y Sirgyda mwy o ymwybyddiaeth ymhlith pobl o werth y Gymraeg

Yn cyd-fynd â'r weledigaeth, gosodwyd targed meintiol hirdymor o fewn Strategaeth 2010-13 a hoffwn ategu'r targed meintiol yma ar gyfer y Strategaeth newydd, sef:-

Sicrhau 5% o gynnydd yn y canran o'r boblogaeth sydd yn gallu siarad Cymraeg yng Ngwynedd erbyn 2021".

MEYSYDD YMATEB STRATEGOL

Mae'r Strategaeth wedi ei seilio ar chwe maes strategol. Bwriedir clymu'r meysydd strategol i'r tair amod sydd yn sicrhau bywiogrwydd ieithyddol; sef y gallu i ddefnyddio'r iaith, y cyfleoedd i'w defnyddio a'r awydd i'w defnyddio.

Maes Strategol 1: Y Teulu

Maes Strategol 2: Plant a Phobl Ifanc

Maes Strategol 3: Y Gymuned

Maes Strategol 4: Darparu Gwasanaethau Cymraeg

Maes Strategol 5: Y Gweithle

Maes Strategol 6: Y Seilwaith

CANLYNIADAU

- Cynnydd yn y nifer teuluoedd lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith gyda'r plant
- Cynnydd yn y defnydd o'r Gymraeg gan plant a phobl ifanc
- Cynyddu'r canran plant a phobl ifanc wardiau Bangor sydd yn gallu siarad Cymraeg
- Cynnydd yn y nifer sy'n defnyddio'r Gymraegyng Ngwynedd ac yn benodol o fewn cymunedau targed
- Mwy o siaradwyr Cymraeg yn defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle
- Cynnydd yn y defnydd o wasanaethau Cymraeg sydd ar gael i'r cyhoedd
- Gwell ddealltwriaeth ymysg grwpiau targed (rhieni, rheolwyr, myfyrwyr, cyflogwyr) o fantesion y Gymraeg
- Mwy o ddarpariaeth cymdeithasol, hamdden, chwarae a diwylliant drwy gyfrwng y Gymraeg
- Cyrff a gwasanaethau yn cydweithio i integreiddio'r Gymraeg i mewn i bolisiau a gweithgareddau yn naturiol a diamod

MAES STRATEGOL 1: Y Teulu

Nôd :

Hyrwyddo'r Gymraeg o fewn y Teulu

Y Canlyniad

Cynnydd yn nifer y teuluoedd lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith gyda'r plant

Dangosydd

% plant 4 oed, dosbarth derbyn ysgolion cynradd, yn gallu siarad Cymraeg

Mae'n ymddangos bod rôl y cartref yn ganolog i "drosglwyddiad iaith" (Astudiaeth Fisherman 1991) gyda trosglwyddiad o un cenhedlaeth i'r llall yn angenrheidiol er mwyn cynnal iaith ac iddi dyfu. Dengys tystiolaeth (Jones 2008) bod byw mewn cartref lle mae pawb yn gallu siarad Cymraeg yn golygu cynnydd o ddwywaith a hanner yn y siawns y bydd y Gymraeg yn cael ei ddefnyddio bob dydd.

Mae'r cartref yn adnodd cymdeithasol arbennig o bwysig o safbwynt ieithyddol. Sefydli'r patrymau iaith rhieni wrth siarad gyda'u plant yn gynnar iawn, ac mae'r patrymau sefydledig yma yn parhau drwy'r blynyddoedd cynnar.

Yn ôl Cyfrifiad 2001, dangoswyd pan fydd 2 riant yn siarad Cymraeg gartref, bod 89.7% o blant yng Ngwynedd yn gallu siarad Cymraeg, gwelir y canran yn gostwng i 73.4% mewn cartrefi gyda rhiant unigol yn siarad Cymraeg, yn gostwng ymhellach i 55.7% pan fo dim ond un o ddau rhiant yn siarad Cymraeg, ac yn gostwng ymhellach i 34.6% mewn cartrefi ble nad oes siaradwyr Cymraeg. (Cyfrifiad 2001).

Mae'r nifer y plant sy'n siarad Cymraeg mewn teuluoedd heb oedolyn sy'n siarad Cymraeg yn gyffredinol wedi cynyddu ar draws yr awdurdodau lleol ond yng Ngwynedd mae wedi aros yn gyfradd sefydlog.

Mae tystiolaeth yn dangos fod angen mesur amrywiaeth o ffactorau sy'n galluogi plentyn i ymarfer iaith a dwyieithrwydd- darllen stori, chwarae gemau, adnabod llythrennau. Mae ansawdd yr Amgylchedd dysgu yn y Cartref (ADC) yn gwneud gwahaniaeth. Mae hyfedredd yn cydberthyn yn glos â lefel mewnbwn yn yr iaith o fewn y cartref. Ffordd o wneud hyn yw sicrhau cefnogaeth i rieni i drochi'n gynnar mewn iaith o fewn cyfleusterau cyn ysgol.

Mae cartrefi ble mae un rhiant yn byw gyda'r plant wedi cynyddu yn sylweddol yng Ngwynedd a byddai'n dda o beth i adnabod yr ardaloedd rheiny a chynnig

cefnogaeth ble mae un rhiant yn ddi Gymraeg ac yn cael hi'n anodd i gefnogi'r plant yn ieithyddol.

Prosiect Twf yw yn un o'r prif ymyriadau sy'n ceisio dylanwadu o fewn maes trosglwyddo'r iaith yn y teulu. Mae'r rhaglen yn rhoi cyngor a chefnogaeth i famau beichiog, mamau newydd a'u teuluoedd ynglŷn â manteision dwyieithrwydd a defnyddio'r Gymraeg ar yr aelwyd. Yng Ngwynedd mae 3 swyddog TWF rhan amser yn gweithio ar draws y Sir.

Mae dysgu iaitha hyder mewn defnydd iaith yn bwysig ymysg rhieni ifanc ac gyda hyn lanswyd cwrs Cymraeg i'r Teulu yn 2012; sef cwrs wedi ei gynllunio i sicrhau bod rhieni ar lefel Mynediad yn dysgu iaith addas ac yn cael y cyfle i ddefnyddio'r Gymraeg gyda'u plant o'r dechrau. Mae perthynas agos yng Ngwynedd rhwng y Canolfannau Cymraeg i Oedolion ym Mangor ac Aberystwyth, y cyrsiau yma a'r gwaith Siartr Iaith Ysgolion Cynradd Gwynedd.

Mae Mudiad Meithrin yn allwedd pwysig iawn yn y maes yma gyda cylchoedd meithrin ar draws y Sir yn cynnig gofal ac addysg sesiynol dyddiol i blant 2 i 5 oed. Rhoddir y cyfle i blant ddysgu drwy chwarae drwy gyfrwng y Gymraeg yn y cylchoedd meithrin gyda cylchoedd Ti a Fi i'r rhiant a'r plentyn yn sirol. O ran ffigyrau "Gwynedd Ni" nodwyd bod 53 o Gylchoedd Ti a Fi ar draws y Sir a dwy ganolfan integredig s'yn cefnogi 'r ddarpariaeth blynnyddoedd cynnar yn hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg, sef yng Nghaernarfon a Blaenau Ffestiniog.

O fewn rhaglenni ymyrraeth gynnar megis Dechrau'n Deg a'r Cynllun Iaith a Chwarae, ceir tîm aml-ddisgyblaethol yn cynnig amrywiaeth o sesiynau Cymraeg i rieni a phlant fel sesiynau stori, sesiynau canu hwiangerddi, sachau stori, dawns a nofio. Ceir tystiolaeth fod y timau aml-ddigybalaethol hyn yn gwneud cryn waith ledled y Sir i weithio gyda rhieni i danlinellu pwysigrwydd yr iaith Gymraeg gan arddangos y dulliau posibl o drosglwyddo iaith Gymraeg yn gynnar ym mywyd plentyn. Mae nifer o'r rhaglenni yma'n gweithredu ac yn targedu ardaloedd difreintiedig ac efallai bod cyfle i ledaenu ymarfer i ardaloedd eraill yn ogystal.

Mae datblygu sgiliau ac ymagwedd rhieni felly yn allweddol

Gweithrediad Strategol

- Hybu manteision trosglwyddo'r Gymraeg yn y teulu a manteision y Gymraeg i'w plant gan greu neges gyson ar draws y sector *(Awydd)*
- Ymestyn cyfleon anffurfiol i rieni a'u babanod fagu hyder i ddefnyddio'r Gymraeg. *(Gallu)*
- Ymestyn darpariaerth Cymraeg i Oedolion i gynyddu hyder a sgiliau rhieni i gaffael a defnyddio'r Gymraeg. *(Gallu)*
- Codi ymwybyddiaeth am bwysigrwydd bod gweithgareddau i deuluoedd ar gael trwy gyfrwng y Gymraeg. *(Awydd)*

MAES STRATEGOL 2: Plant a Phobl Ifanc

Nôd:

Cynyddu'r defnydd o'r iaith Gymraeg ymysg plant a phobl ifanc, eu hymwybyddiaeth o werth y Gymraeg a gwella'r mynediad at weithgareddau cymdeithasol a gwasanaethau cyfrwng Gymraeg sydd ar gael ar eu cyfer.

Canlyniad:

Plant a phobl ifanc yn defnyddio'r Gymraeg ac yn gweld gwerth i'r iaith.

Dangosydd:

Nifer y plant ysgolion cynradd sydd wedi dangos cynnydd yn eu defnydd o'r Gymraeg ar ddiwedd y cyfnod addysg gynradd

% disgyblion BI 11 sy'n astudio ar gyfer 2 neu fwy o gymwysterau trwy gyfrwng y Gymraeg

% disgyblion BI 11 sy'n astudio ar gyfer 5 neu fwy o gymwysterau trwy gyfrwng y Gymraeg

% myfyrwyr 16-19 oed sy'n astudio pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg

Nifer sydd yn manteisio ar ddigwyddiadau a gweithgareddau Cymraeg a drefnir gan, ac ar gyfer plant a phobl ifanc, gan gynnwys y rhai a drefnir drwy grantiau Llywodraeth Cymru.

Yn ôl Cyfrifiad 2011, mae 16,866 o blant a phobl ifanc 3-15 oed yn byw yng Ngwynedd: felly hyn yn 14.3% o'r boblogaeth.

Mae 2,734 o blant 3-4 oed yng Ngwynedd gyda 909 o rhai 3 oed yn gallu Cymraeg a 1,088 o rai 4 oed yn gallu siarad Cymraeg.

Mae hyn yn golygu fellyt 73% o rai 3-4 oed yn gallu siarad Cymraeg

Mae'r data a gyflwynwyd uchod yn dangos bod Cynllun Addysg Gymraeg Gwynedd yn llwyddo i gynhyrchu siaradwyr Cymraeg ond nid yw'r Cyfrifiad yn gallu dweud wrthym am y defnydd a wneir o'r iaith Gymraeg o ddydd i ddydd y tu allan i'r ysgol a pha mor aml y defnyddir yr iaith. Gwyddwn, os yw'r Gymraeg am oroesi yng Ngwynedd, yna mae'n rhaid i'r iaith fod yn gyfrwng dewisol a chyfoes i blant a phobl ifanc yn eu bywydau bob dydd.

Fel rhan o'r gwaith gydag ysgolion uwchradd, bwriedir cynnal adolygiad tebyg i'r hyn a gynhaliwyd yn y cynradd i adnabod defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg ymysg plant a phobl ifanc oedran uwchradd.

Yng Ngwynedd mae 46 o glybiau ieuencid ar draws y Sir ac 17 o glybiau ffermwyr ifanc.

Dengys gwaith ymchwil a gomisiynwyd gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg fod y duedd tuag at ddefnyddio'r Saesneg yn gref mewn mannau ble nad oes yna gyd-destunau cymdeithasol cadarn i wrthbwysu dylanwadau'r Saesneg. Mewn sefyllfaoedd o'r fath, Saesneg bron yn ddieithriad yw iaith y cylch cyfoedion. Y gamp sylfaenol mewn ardaloedd o'r fath yw ceisio cynnal cylchoedd cyfoedion Cymraeg.

Gweithrediad Strategol

- **Ar sail gwaelodlin, gweithredu ymyrraethau yn yr ysgolion uwchradd i gynyddu defnydd o'r Gymraeg yn gymdeithasol(Cyfle)**
- **Gwella ymwybyddiaeth plant a phobl ifanc o werth y Gymraeg. (Awydd)**
- **Codi ymwybyddiaeth gweithwyr ieuencid a rhai yn ymwneud gyda'r maes hamdden a chwaraeon er mwyn iddynt feithrin agweddau positif ymysg pobl ifanc tuag at yr iaith(Cyfle)**
- **Datblygu sgiliau arwain ymysg pobl ifanc er mwyn iddynt ddatblygu fel arweinwyr o fewn eu cymunedau(Gallu a cyfle)**
- **Arfogi athrawon i'w galluogi i gynnal gweithgareddau all gyrsiol drwy gyfrwng y Gymraeg.(Gallu a cyfle)**

MAES STRATEGOL 3: Cymunedau

Nôd:

Grymuso cymunedau a'u helpu i gryfhau safle'r Gymraeg

Canlyniad:

Nifer y cymunedau gyda dros 70% o boblogaeth sy'n siarad Cymraeg wedi eu cynnal.

Dirywiad yn y cymunedau sydd wedi gostwng o dan 70% wedi ei atal.

Dangosydd:

Y nifer sy'n mynychu digwyddiadau Cymraeg, gan gynnwys y rhai a drefnir gan y sawl sy'n derbyn grantiau gan Llywodraeth Cymru)

Nifery gweithgareddau Cymraeg o fewn cymunedau targed.

Nodwyd eisoes yn y cyflwyniad bod dwysedd y boblogaeth sydd yn siarad Cymraeg yn allweddol i ffyniant y iaith. Gwyddwn fod allfudo a mewnfudo yn cael effaith ar y Gymraeg a'i ddefnydd ond mae hefyd angen cynllunio bwriadus mewn cymunedau ble mae'r Gymraeg yn ymddangos yn gadarn er mwyn gwrth-droi unrhyw bwysau negyddol allanol.

Bydd Hunaniaith yn gweithio ar ddwy lefel,sef: hyrwyddo a grymuso cymunedau eu hunain i weithredu a cynyddu gweithgarwch cymunedol cyfrwng Cymraeg ac i fynegi barn ar bolisiau perthnasol lleol a chenedlaethol; ac yn ail ar y lefel strategol a holistaidd i gynnwys materion tai fforddiadwy, swyddi a chyflogaeth, ynghyd â sicrhau fod y Gymraeg wedi ei wreiddio'n rhan annatod o faterion adfywio.

I wneud hyn, bydd Hunaniaith yn defnyddio'r arbenigedd cynllunio ieithyddol ac yn gweithio law yn llaw gyda cymunedau a chyrrff perthnasol er mwyn manteisio ar gyfleon a grymuso cymunedau weithredu.

Byddwn yn gweld Hunaniaith a'r "tim" o arbenigwyr cynllunio ieithyddol sydd yng Ngwynedd, fel adnodd pwysig ar gyfer cefnogi cymunedau targed acfel arweinwyr ieithyddol wrth gydweithio gyda'r rhai fydd yn trefnu polisi a gweithrediad strategol o fewn y sir.

Bydd y Strategaeth newydd yn gwneud defnydd bwriadol o'r tim a'u sgiliau ac yn targedu cymunedau penodol ar gyfer eu cefnogi yn ogystal â gweithio gyda sectorau eraill i integreiddio'r Gymraeg i mewn i bolisiau a chynlluniau, megis:

- Cynllunio a'r Cynllun Datblygu lleol
- Tai a chynlluniau cymunedol tai/ Tai fforddiadwy
- Swyddi a chyflogaeth gan gynnwys broceriaeth gyda chyflogwyr a datblygu sgiliau
- Adfywio a chynlluniau adfywio gwledig
- Gwasanaethau hamdden a chwaraeon

Cynhaliwyd proffiliau ieithyddol mewn sawl ardal o Wynedd gan gynnwys: Y Bala, De Dolgellau, Blaenau Ffestiniog, Dyffryn Ogwen, Dyffryn Nantlle, Y Felinheli, Bangor, Pwllheli a'r cylch. Mae'r negeseuon a ddaeth o'r adolygiadau yn eithaf cyson ac yn creu darlun o gymunedau sydd eisiau sicrhau gwasanaethau Cymraeg yn lleol, eisiau cryfhau'r ddarpariaeth i blant a phobl ifanc a dylanwadu ar ddefnydd iaith ieuenctid, ymestyn gwerth y Gymraeg yn eang ac yn benodol o fewn busnesau lleol, swyddi , tai fforddiadwy, hybu cymreictod a throsglwyddo iaith yn y cartref

O ran y tensiynau yn codi yn yr ymatebion, y brif sylw oedd:diffyg gweithgareddau Cymraeg i bobl ifanc mewn rhai ardaloedd, costau cyfieithu oedd yn sicrhau fod nifer o grwpiau cymunedol yn troi i'r Saesneg, rhai o'r di-Gymraeg a mewnfudwyr yn teimlo weithiau bod y Gymraeg ddim yn hygyrch gyda'r angen am fwy o ddarpariaeth anffurfiol i ddysgwyr ac adolygiad o strwythur Addysg i Oedolioner mwyn iddo fod yn ddarpariaeth mwy hyblyg.

Ar sail y wybodaeth a geir am ddefnydd y Gymraeg a'r gwaith sydd eisoes yn digwydd ar draws y Sir cynigir:

- Roi sylw i'r cymunedau sydd wedi gostwng o dan 70% , sef **Dolbenmaen, Porthmadog/Tremadog, Y Felinheli a De Dolgellau** ac yn ystyried y ffactorau dylanwadol.
- Rhoi sylw bwriadus i'r cymunedau rheini ble mae'r Gymraeg yn cael ei siarad fel prif iaith dyddiol neu lle mae'r canran siaradwyr yn brysur leihau ac hynny yn bennaf i alluogi'r cymunedau rheini i weithio'n strwythuriedig ar atal dirywiad posib neu dirywiad pellach ac, ble'n berthnasol, treialu arferion gall fod yn batrwm ar gyfer cymunedau eraill y Sir.
- Rhoi sylw i rhai a'r brif ardaloedd ble mae cwmp sylweddol a ble mae defnydd o'r Gymraeg yn isel.
- Targedu ardaloedd megis **Tywyn** ble mae datblygiadau yn y byd addysg yn gosod cyfle allweddol i weithio gyda rhieni, plant a phobl ifanc i godi lefelau ymwybyddiaeth ac o ganlyniad y defnydd o'r Gymraeg yn yr ardaloedd yma.

Gweithrediad Strategol

- **Sicrhau proffil ieithyddol safonol mewn holl gymunedau targed a chymunedau eraill yn ôl y galw, gan gynnwys ble datblygir rhaglenni tai a tai fforddiadwy.(Cyfle)**
- **Grymuso cymunedau i weithredu cynlluniau i hyrwyddo defnydd o'r Gymraeg. (Cyfle)**
- **Cefnogaeth benodol i Fentrau Iaith cymunedoli wireddu eu cynlluniau i hyrwyddo'r Gymraeg . (Cyfle)**
- **Cynyddu gweithgareddau cyfrwng Cymraeg ar hyd arfordir de Meirionnydd.(Cyfle)**
- **Hwyluso grwpiau a phwyllgorau cymunedol i gynnal cyfarfodydd yn Gymraeg / dwyieithog. (Cyfle)**
- **Cynnal arbenigedd cynllunio ieithyddol fydd ar gael i gefnogi cymunedau ac i gynnwys materion megis- proffilio ieithyddol, datblygu polisiau iaith, grymuso gweithgareddau cymunedol ieithyddol, gosod targedau, gwerthuso a monitro cynnydd a lledaenu arfer dda. (Gallu)**

MAES STRATEGOL 4 : Darparu Gwasanaethau Cymraeg

Nôd:

Hybu a gwella defnydd ac argaeledd gwasanaethau Cymraeg ynb lleol

Canlyniad :

Mwy o wasanaethau Cymraeg ar gael i'r cyhoedd.

Mwy o ddefnydd yn cael ei wneud o'r gwasanaethau hynny.

Sylw wedi ei roi i'r Gymraeg mewn trefniadau cydweithio

Y safonau iaith perthnasol yn weithredol

Dangosydd:

- Y defnydd a wneir o wasanaethau penodol sydd ar gael yn y Gymraeg
- Nifer y cyrff sydd yn cydymffurfio â safonau yn ymwneud â'r Gymraeg

Gosododd Deddf yr Iaith Gymraeg (1993) ddyletswydd statudol ar gyrff cyhoeddus sy'n gwasanaethu'r cyhoedd yng Nghymru i drîn y Gymraeg a'r Saesneg yn gyfartal wrth iddynt ddarparu eu gwasanaethau. Mae'r dystiolaeth yn brin bod darparu gwasanaethau dwyieithog ac yn y Gymraeg am gynyddu statws a defnydd yr iaith. Ond mae tystiolaeth yn dangos mai dim ond os ceir cyfleoedd i'w defnyddio ymhob agwedd o fywyd y bydd yr iaith yn ffynnu. Mae (Grin 2002) yn nodi bod darparu gwasanaethau yn gyfle o'r fath gyda defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle yn rhan allweddol o'r ymdrech i annog a hyrwyddo'r iaith.

Cyhoeddwyd Mesur y Gymraeg (Cymru) yn 2011 .Ymysg nifer o agweddau, mae'r Mesur yn

- swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru rhei statws
- Comisiynydd y Gymraeg sefydlu swydd
- darpariaeth ynglŷn â hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg gwneud
- gyflwyno dyletswydd ar ffurf safonau iaith creu trefn o

Mae'r Mesur yn gosod fframwaith ar gyfer rhoi dyletswydd hefyd ar rhai cwmnïau preifat a'r trydydd sector i gydymffurfio â safonau ac yn rhoi pŵer i'r Comisiynydd orfodi cwmnïau neu sefydliadau i gydymffurfio â'r safon.

Bydd Cynlluniau Iaith Gymraeg gynt yn cael eu disodli dros amser gan y safonau gyda'r bwriad o'i gwneud yn fwy eglur i siaradwyr Cymraeg pa wasanaethau y gallant ddisgwyl eu derbyn yn Gymraeg yn ogystal â gosod safon cyson o wasanaethau Cymraeg ar draws sefydliadau.

Mae cyrff perthnasol yn cymryd yn ganiataol erbyn hyn bod dyletswydd arnynt i ddarparu gwasanaethau yn ôl gofynion ieithyddol eu cwsmeriaid. Ond mae mwy o gyflogwyr hefyd yn adnabod bod y gweithle, ble mae pawb yn cael eu trin gydag urddas a parch a ble mae sgiliau yn cael eu gwerthfawrogi, yn creu gweithle hapusach a mwy cynhyrchiol. Bydd yr hawl i allu gweithio trwy gyfrwng y Gymraeg yn ddyletswydd ar nifer o gyrff o dan y safonau newydd. Gellir dadleu yn gryf bod y gallu i ddefnyddio'r Gymraeg o fewn rheolaeth a gweinyddiaeth y sefydliad yn creu amgylchedd o barch ble mae'n bosib gwasanaethu'r cwsmer yn well, ond ble mae parch tuag at y Gymraeg a'r hawl i'w ddefnyddio o fewn y sefydliad hefyd yn gallu ymestyn tu hwnt i ffiniau'r sefydliad. Mae sicrhau llwyddiant perthynas ieithyddol pobl â'i gilydd yn y gweithle yn fan cychwyn da ar gyfer cael yr un llwyddiant yn y gymuned ehangach.

Hyd yn oed yn yr hinsawdd ariannol presennol, mae hyn yn neges gall cyrff sydd yn rhan o Hunaniaith efelychu a dangos y ffordd ar gyfer eraill.

Fel corff sydd eisoes wedi gweithredu prosiectau ar ran y Bwrdd Gwasanaethau Lleol, mae Hunaniaith mewn sefyllfa yn lleol i gyfarwyddo'r Bwrdd Gwasanaethau Lleol ar faterion y Gymraeg, ar weithredu'r safonau newydd ac ar greu modelau comisiynu fydd yn sicrhau bod gwasanaethau Cymraeg ar gael.

Mae cefnogi a chryfhau gwasanaethau Cymraeg mewn meysydd addysg bellach ac uwch, iechyd a gofal yn bwysig oherwydd yn y gwasanaethau yma mae unai'n fater o angengan y defnyddiwr neu mae'n allweddol i ddatblygu'r sgiliau ar gyfer creu y gallu i ddarparu gwasanaethau dwyieithog l'r dyfodol.

Mae Hunaniaith mewn sefyllfa gref iadeiladu ar ei rôl o weithio mewn partneriaeth i gyd-gynllunio rhaglenni fydd yn hyrwyddo sgiliau dwyieithog, megis yr Academi Sgiliau, i gynnig rhaglenni codi hyder ymysg cyflogwyr, rheolwyr a staff ynghyd ag ymgyrchoedd i hyrwyddo'r cyhoedd i ofyn am wasanaethau Cymraeg.

Gweithrediad Strategol

- **Bod cyrff sydd yn rhan o Hunaniaith yn gweithredu tuag at y Safonau Gwasanaethau ac yn cynllunio arfer dda ar y cyd. (Cyfle)**

- **Cytuno amodau partneriaeth ar gyfer fframwaith sydd yn diffinio defnydd o'r Gymraeg wrth osod contractau a dyfarnu grantiau ymysg cyrff cyhoeddus a gwirfoddol.(Gallu)**
- **Datblygu arweiniad fydd ar gael i gyflogwyr(ac yn arbennig cyrff y Bwrdd Gwasanaethau Lleol) ar ddarparu gwasanaethau yn y Gymraeg. Hyn i gynnwys recriwtio staff a rheolwyr uwch sydd yn ddwyieithog,diffinio anghenion dwyieithog wahanol lefelau swyddi, paratoi dogfennau dwyieithog, cyfieithu ar y pryd a hyfforddiant staff a rheolwyr.(Gallu)**
- **Cydweithio i hybu gwerth y Gymraeg ymysg cyflogwyr a'u rheolwyr.(Awydd)**
- **Adnabod swyddi ble mae prinder staff dwyieithog gyda'r cyrff sydd yn rhan o Hunaniaith ac yna codi ymwybyddiaeth ymysg y cyhoedd a phobl ifanc am y gofynion.(Cyfle)**

MAES STRATEGOL 5: Y Gweithle

Nôd :

Cynyddu'r cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle

Y Canlyniad

Mwy yn defnyddio'r Gymraeg yn y man gwaith

Dangosydd:

Canran staff partneriaid Hunaniaith sy'n defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle

Yn ôl ar y Fframwaith Cysyniadol, un o'r manau ble gellir defnyddio'r Gymraeg am amser sylweddol o'r dydd yw'r man gwaith. Mae hyn yn creu'r cyfle i'r unigolynfeithrin hyder a defnyddio'r Gymraeg ar y nail llaw, ac ar y llaw arall, mae'n creu cyfleoedd i'r cyflogwr ddarparu gwasanaethau trwy gyfrwng y Gymraeg ac yn ddwyieithog. Yng Ngwynedd mae statws y Gymraeg o fewn y gweithle yn bwysig fel dilyniant i ddarpariaeth addysg.

Ystyrir Polisi Iaith Cyngor Gwynedd ynarloesol yn sgil ei ymrwymiad i weinyddiaeth fewnol trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae hyn yn creu'r cyfle i normaleiddio'r defnydd o'r Gymraeg yn un o feysydd allweddol bywyd pob dydd.

Er mai cymharol brin yw'r dystiolaeth yn y maes yma, gwyddwn, o ymchwil ansoddol diweddar, fod ffactorau amlwg yn dylanwadu ar ddefnydd o'r Saesneg yn y gweithle:-

- Diffyg gallu yn y Gymraeg ac yng Ngwynedd hefyd diffyg hyder ymysg pobl gan feddwl bod eu Cymraeg "ddim digon da"
- Diwylliant y sefydliad yn unai hwyluso neu atal defnydd o'r Gymraeg
- Cefnogaeth rheolwyr i'w staff

Yn ôl arolygon Byw yng Nghymru 2004-2006, o'r ymatebwyr a oedd yn gallu siarad Cymraeg ac a oedd mewn swydd gyflogedig, dywedodd 52% bod eu cyflogwyr yn cefnogi'r Gymraeg.

Yng Ngwynedd, mae Arolwg Panel Trigolion ar fin gael ei gwblhau yn ymwneud gyda defnydd o'r Gymraeg yng Ngwynedd. Bydd modd cael dadansoddiad o farn o Rhagfyr 2013.

Roedd cyrff a holwyd mewn ymchwiliad Bwrdd yr Iaith Gymraeg 2010 yn nodi bod bwloch sgiliau a diffyg hyder ymysg y cyhoedd yn un o brif rwystrau ac yn atal staff rhag defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle.

Mae adolygiad Cynllun Brocer Iaith Pablig, Caernarfon yn mynd cam ymhellach ac yn awgrymu bod gwahanol lefelau o sgiliau ieithyddol ymysg y boblogaeth yn rhwystro pobl rhag ymgeisio am swyddi yn y lle cyntaf. Hynny yw, ofn yn gyffredinol nad yw eu Cymraeg “ddigon da”.

Gweithrediad Strategol

- **Cynyddu gwybodaeth am sgiliau ieithyddol staff ac ymrwymiad staff tuag at y Gymraeg o fewn y cyrff sydd yn cydweithio gyda Hunaniaith(Cyfle)**
- **Cynyddu dealltwriaeth y sector fusnes / sector breifat am werth y Gymraeg o fewn busnes yng Ngwynedd a chydabyddiaeth fod y Gymraeg yn sgil yn y gweithle.(Cyfle)**
- **Cynyddu sgiliau Cymraeg ac ymwybyddiaeth ymysg rheolwyr lleol. (Gallu)**
- **Cynyddu ymwybyddiaeth ymysgy rhai sydd yn gyfrifol am swyddi a chyflogaeth am bwysigrwydd y Gymraeg fel sgil allweddol wrth recriwtio. (Awydd)**
- **Galluogi staff cyfundrefnau i weithredu’r hawl i ddefnyddio’r Gymraeg o fewn y man gwaith.**
- **Cynllun Marchnad Lafur**

MAES STRATEGOL 6 : Y Seilwaith

Nôd

Cyrff a gwasanaethau yn cydweithio i integreiddio'r Gymraeg i mewn i bolisiau a gweithgareddau

Canlyniad:

Y Gymraeg wedi ei integreiddio i gynlluniau tai, economaidd ac adfywio.

Dangosydd:

Nifer y cynlluniau economaidd ac adfywio sydd yn hyrwyddo'r Gymraeg

Nifer y cynlluniau tai sydd yn hyrwyddo'r Gymraeg

Un o'r negeseuon a ddaeth yn gyson o drafodaethau gydag unigolion proffesiynol a chynrychiolwyr cymunedau wrth lunio'r Strategaeth, oedd y pwysigrwydd a'r berthynas rhwng yr economi, tai a'r iaith Gymraeg.

Mae gan y Llywodraeth, trwy ei gynlluniau strwythurol economaidd a thai, rôl adeiladol ac allweddol i'w chwarae i hyrwyddo'r Gymraeg a prif-ffrydio'r iaith igynlluniau cenedlaethol. Gwan oedd yr ystyriaeth i faterion ieithyddol yn rhaglenni Amcan 1 a Chydgyfeiriant. Yng Ngwynedd mae sawl cynllun wedi ei ddatblygu yn bwrpasol ar gyfer hyrwyddo'r Gymraeg. Gweler rhagor o fanylion yn yr atodiad gwybodaeth.

Mae pryder cymunedol hefyd ar ddylanwad posib gor-ddatblygu ac mae hyn wedi ei amlygu yng Ngwynedd o fewn ardaloedd Bangor a Bethesda yn ddiweddar.

Mae problemau cyson fforddadwyedd gyda phrisiau cyfartalog tai y tu hwnt i allu pobl leol i'w fforddio. Mae prisiau tai yng Ngwynedd ar gyfartaledd 5.7 gwaith yn fwy na'r cyflog cyfartalog gyda phrisiau tai y siroedd gwledig o leiaf 10% yn uwch na'r cyfartaledd cenedlaethol.

Mae Cyngor Gwynedd a Chyngor Ynys Môn yn cydweithio ar ddatblygu Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd fel rhan o'r gofyn ar bob awdurdod lleol yng Nghymru. Mae'r broses yn uniongyrchol yn ymdrîn â materion cynllunio yn ogystal â materion anuniongyrchol megis yr iaith Gymraeg.

Mae'r cyd-destun polisi yn nodi elfennau cymunedau cynaliadwy : "bod ein dyfodol yn dibynnu ar fywiogrwydd ein cymunedau fel lleoedd deiniadol i fyw a gweithio ynddynt".

Cydnabyddir bod rhaid i “adfywio fod yn ystyriol o gymeriad hanesyddol, diwylliannol ac ieithyddol cymunedau”. (Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Gwynedd a Môn 2013)

Mae gan Strategaeth Iaith Cyngor Gwynedd 2014-17 rôl i'w chwarae drwy ychwanegu at a chryfhau'r sail tystiolaeth, gan hefyd weithredu'n arloesol trwy weithio gyda chynllunwyr, cymunedau a datblygwyr i broffilio cymunedau targed yn fanwl iawn o ran yr iaith a gweithgareddau diwylliannol a chymunedol, ac yna helpu i ddatblygu ymatebion fydd yn hyrwyddo'r Gymraeg

Yn ystod mis Hydref a Tachwedd 2013, cynhaliwyd arolwg tai gan Gyngor Gwynedd, Cyngor Ynys Môn ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri. Gwnaethpwyd yr arolwg trwy holiadur preswylwyr gyda'r bwriad o gael gwybodaeth fanwl am dai yr ardal ac ar y Gymraeg gan ystyried effaith posib datblygiadau newydd ar yr iaith Gymraeg a chymunedau Cymreig. Bydd dadansoddiad o'r wybodaeth yma ar gael yn gynnar yn 2014 ac ar gael i lywio rhaglenni gwaith prethnasol hefyd.

Gweithrediad Strategol

- **Bod trefniadau cyson a safonol mewn lle i asesu effaith ieithyddol penderfyniadau cynllunio a thai ac i osod mesurau lliniaru. (Cyfle)**
- **Sicrhau proffil iaith a phroffil cymunedol manwl ar gyfer pob cais i ddatblygu tai marchnad agored, tai cymdeithasol a thai fforddiadwy ar gyfer penderfynu ceisiadau cynllunio.(Cyfle)**
- **Gweithio gyda'r Tim Cynllunio i ddatblygu methodoleg cyson ar gyfer proffilio ieithyddol a proffilio gweithgareddau cymunedol a sefydlu canllaw cyson ar gyfer mesurau lliniaru.(Cyfle)**
- **Llunio proffil manwl ar sail systematig a chyson ar gyfer y Pwyllgor Cynllunio fel gwybodaeth cyson ac annibynnol wrth dderbyn ceisiadau i adeiladu tai.(Cyfle)**
- **Grymuso cymunedau i'w galluogi i gyflwyno barn ar gynlluniai tai gyda datblygwyr(Gallu)**
- **Sicrhau ystyriaeth o'r Gymraeg fel rhan o gynlluniau economaidd ac adfywio.(Cyfle)**

ATODIAD 1: Data Gefndirol

Isod ceir rhagor o fanylion ar gyfer Strategaeth Iaith Gwynedd 2014-17

1.Y Proffil demograffeg

Y Darlun Cenedlaethol

1.1. Mae Cyfrifiad 2011 erbyn hyn yn rhoi darlun mwy cyfredol ini ac yn caniatáu cymhariaeth rhwng 1999, 2001 a 2011. Dangosodd canlyniadau Cyfrifiad 2011 fod 19% o boblogaeth Cymru yn gallu siarad Cymraeg (562,000 o bobl). Er yn parhau'n uwch na'r ffigwr a nodwyd yng Nghyfrifiad 1991 (18.7 y cant a 508,100 o bobl), roedd y canlyniadau'n dangos gostyngiad ers Cyfrifiad 2001 (20.8 y cant a 582,400 o bobl).

1.2. Mae hyn yn ostyngiad o 20,000 o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru. Fel rhan o'r gwaith ar gyfer datblygu sylfaen dystiolaeth ar gyfer Iaith Fyw: Iaith Byw, casglodd Llywodraeth Cymru bod rhwng 1,200 a 2,200 o siaradwyr Cymraeg rhugl yn cael eu colli bob blwyddyn ar hyn o bryd a hynny'n bennaf yn sgil y gwahaniaeth rhwng nifer y siaradwyr Cymraeg rhugl sy'n allfudo o Gymru a'r nifer sy'n mewnfudo.

1.3. Gwelwyd gostyngiad yn niferoedd siaradwyr Cymraeg mewn 18 o'r 22 awdurdod lleol ar draws Cymru, gyda chynnydd yng Nghaerdydd, Caerffili, Sir Fynwy a Bro Morgannwg yn unig. Gwelodd awdurdodau lleol gorllewin Cymru, Ynys Môn, Gwynedd, Conwy, Powys, Ceredigion, Sir Gaerfyrddin, Sir Benfro, Abertawe a Chastell-Nedd Port Talbot oll ostyngiad yn niferoedd y siaradwyr Cymraeg.

1.4. Gwelwyd cynnydd mewn un grwp oedran pwysig gyda mwy o blant 3-4 oed yn gallu siarad Cymraeg yng Nghymru yn 2011 o'i gymharu â 2001, sy'n awgrymu y gallai Mudiad Meithrin a TWF yn ogystal âthwf addysg Gymraeg dros y degawd diwethaf fod yn ffactor dylanwadol arddewisiadau ieithyddol rhieni ar draws Cymru. Mae'n bosib hefyd fod y cynnydd a welwyd yn y gyfradd drosglwyddo mewn teuluoedd lle roedd un o'r ddau riant yn gallu siarad Cymraeg o 40% yn 2001 i 45% yn 2011 yn adlewyrchu'r cynnydd hynny yn niferoedd y plant 3-4 oed sy'n gallu siarad Cymraeg.

1.5. Fel y nodwyd, mae data Cyfrifiad 2011 yn dangos gostyngiad yn niferoedd a chanrannau siaradwyr Cymraeg yn siroedd y gorllewin.

Newid yn y ganran yn gallu siarad Cymraeg

Awdurdod lleol	% yn gallu siarad Cymraeg 2001	% yn glllu siarad Cymraeg 2011	Newid (%)
Gwynedd	69.0	65.4	-3.6
Ynys Môn	60.1	57.2	-2.9
Ceredigion	52.0	47.3	-4.7
Sir Gaerfyrddin	50.3	43.9	-6.4

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

1.6..Mae mewnfudo yn ffactor allweddol i sefyllfa'r Gymraeg yn y cymunedau hynny ble mae canrannau uwch o siaradwyr Cymraeg. Gwelwyd twf o 153,000 ym mhoblogaeth Cymru rhwng 2001 a 2011 a gellir priodoli'r rhan fwyaf o'r twf i bobl sy'n symud i mewn i Gymru. Gwelodd Sir Gaerfyrddin gynnydd o 6% (10,300), Conwy gynnydd o 5% (5,700), Gwynedd gynnydd o 4% (4,700), Ynys Môn gynnydd o 3% (2,100) a Cheredigion fawr o newid

1.7.Dros Gymru cafodd y gostyngiad mewn niferoedd plant effaith ar y ganran o siaradwyr Cymraeg hefyd ac mae gan hyn oblygiadau o ran y potensial i drosglwyddo'r iaith o fewn y teulu ac i'r dyfodol. Gwelwyd gostyngiad o 5% yn nifer y plant 5-15 oed yng Nghymru rhwng 2001-2011, ond roedd y gostyngiad dipyn uwch yng Ngheredigion (13%), Ynys Môn (10%) a Gwynedd (8%).Mae oblygiadau hefyd os yw niferoedd y grwpiau oedran iau yn gostwng a'r rhain yw'r canrannau uchaf o siaradwyr.

Y Darlun yng Ngwynedd

1.8. Mae'r iaith Gymraeg yn rhan hanfodol o fywyd bob dydd yng Ngwynedd ac yn yr ardal hon ceir y ganran uchaf o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg yng Nghymru gyfan. Yn ôl Cyfrifiad 2011, mae 65.4% o bobl oed 3 a throsodd yn gallu siarad Cymraeg yng Ngwynedd. Mae amrywiaeth eang iawn yn y nifer o bobl sydd yn gallu siarad Cymraeg ar draws y Sir, gyda'r canrannau uchaf yn huanu o ardaloedd Llanrug (87.8%) a Peblig yng Nghaernarfon (87.4%). Mae'r canrannau yn gostwng wedyn wrth fynd i gyfeiriad Bangor (36.4%) a'r ardaloedd arfordirol, yn enwedig ar hyd arfordir Meirionnydd, gyda 35.5% o siaradwyr Cymraeg yn byw yn Aberdyfi.

1.9. Mae Gwynedd wrth gwrs yn parhau gyda'r ganran uchaf o bobl sy'n medru siarad Cymraeg drwy Gymru; sef 65.4%.

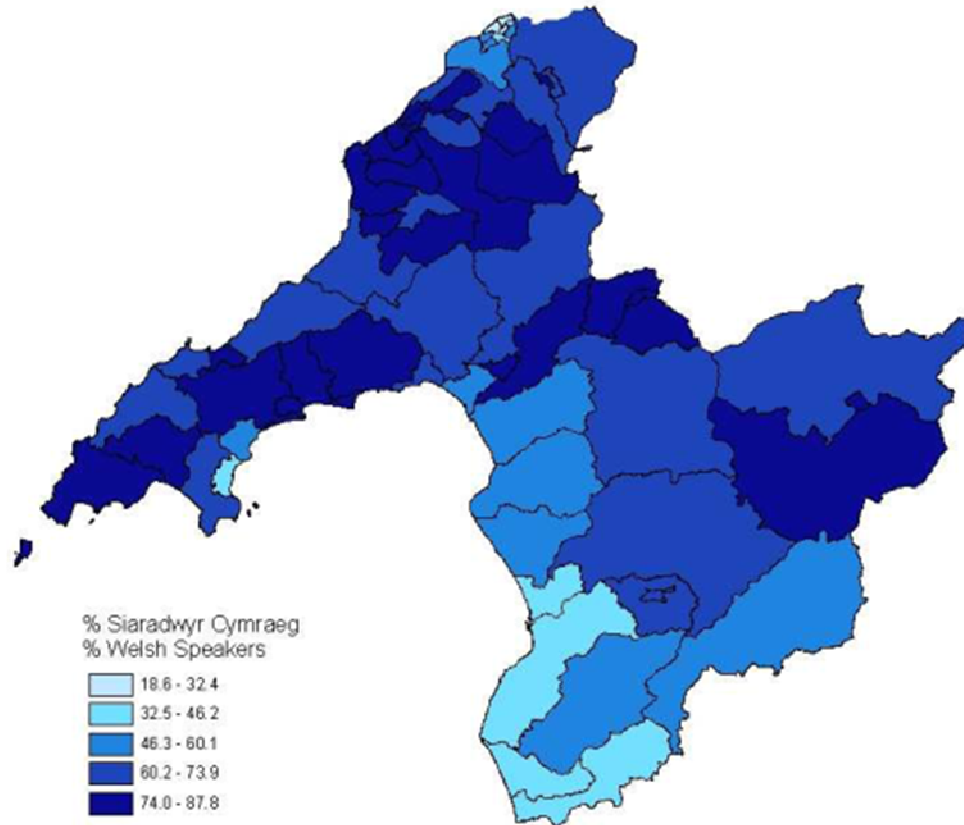
Sgiliau yn yr iaith Gymraeg (2011)

	Poblogaeth dros dair blwydd oed	Siarad Cymraeg Ond nid yn ei ddarllen na'i sgwennu	Siarad a darllen Cymraeg ond nid yn ei sgwennu	Siarad darllen ac ysgrifennu Cymraeg	Cyfuniad arall o sgiliau	Dim gwybodaeth o'r Gymraeg
		%	%	%	%	%
Gwynedd	117,789	5.8	3.4	5.6	1.51	26.5
Cymru	2,955,841	2.7	1.5	14.6	2.5	73.3

Yng Ngwynedd, credir bod oddeutu 83% o siaradwyr Cymraeg y sir yn rhugl- y ganran uchaf o holl siroedd Cymru. Dengys Arolygon Defnydd Iaith 2004-2006, Bwrdd yr Iaith Gymraeg fod 90% o siaradwyr rhugl yn siarad Cymraeg bob dydd; eto y ganran uchaf o holl siroedd Cymru.

Mae'r cyfran o siaradwyr Cymraeg yn amrywio cryn dipyn o fewn y Sir. Mae siaradwyr Cymraeg yn cynrychioli o leiaf 30% o'r boblogaeth barhaol ymhob ward heblaw dau yng Ngwynedd. Yr eithriad yw ward Menai (18.6%) a Deiniol (22.8%) ym Mangor. Ceir y canrannau uchaf o siaradwyr Cymraeg yng Nghaernarfon a'r cyffiniau.

% siaradwyr Cymraeg yn ôl wardiau Gwynedd (2011)

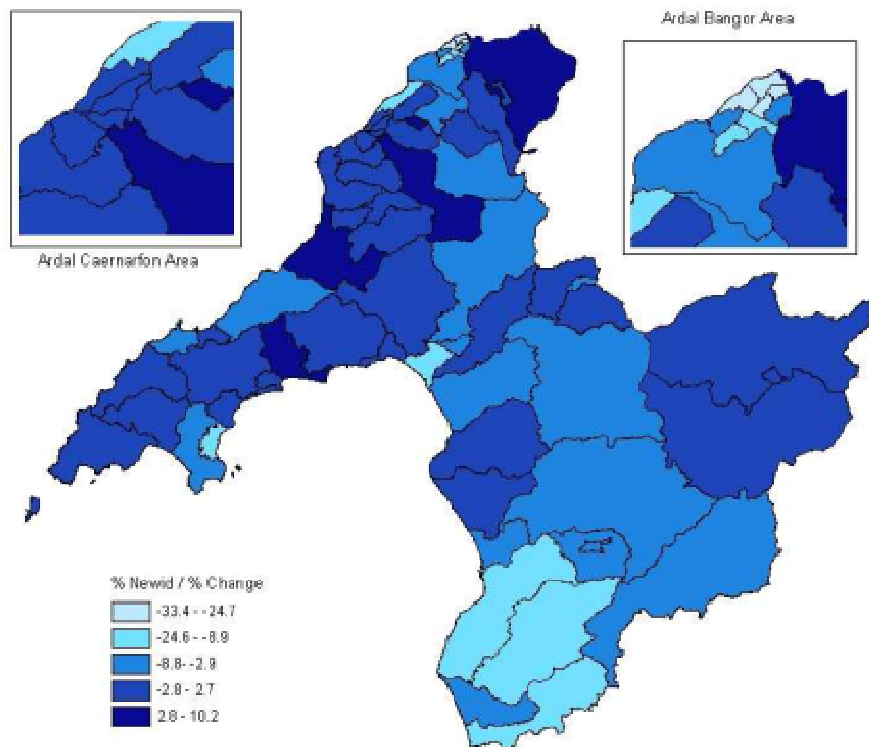

1.10. Yn ogystal â hyn, rhwng 1991 a 2011, bu gostyngiad yn nifer y wardiau yng Ngwynedd gyda dros 70% o'r boblogaeth yn medru siarad Cymraeg, o 61 ward yn 1991, i 41 ward yn 2001 ac yna i 40 yn 2011. Mae'r ffigwr isod yn cymharu'r newidiadau a welwyd yn wardiau unigol y Sir rhwng 2001 a 2011.

Gwelir bod y cyfran y siaradwyr Cymraeg wedi gostwng mewn sawl ardal rhwng 2001 a 2011, yn enwedig yn ardal Bangor ac ardaloedd eang ar hyd afordir Meirionnydd. Yn ardal Bangor gwelwyd gostyngiadau yn Deiniol (-24.8%) Garth (-33.4%), Hirael (-27.2%) Menai Bangor (-31.8%) Gwelwyd gostyngiadau arwyddocaol eraill yn wardiau Gorllewin Porthmadog (-11.3%), Abersoch (-12.4%) ac Aberdyfi (-14.5%) Fe welodd nifer o ardaloedd gynnydd yng nghanran siaradwyr Cymraeg megis Clynog (10.2%), Waunfawr (5.5%) ac Arllechwedd (3.7%) Mae'n bwysig gallu adnabod os oedd ffactorau yn dylanwadu yn allweddol ar y cynnydd hefyd.

1.11.

% newid yn y boblogaeth tair blwydd oed a throsodd sy'n siarad Cymraeg, 2011-2011

(Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Gwynedd a Mon:Mai 2013 Papur Testun)

Siaradwyr Cymraeg fesul grŵp oed

Oed	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)
3-4	72.8	70.9	
5-15	90.6	91.8	
16-24	79.0	67	
25-39	69	71.2	
40-59	65.8	62.3	
60+	67.4	62.8	

Ffynhonnell: Cyfrifiad

1.12. Fel y gwelir yn y tabl uchod, mae'r canrannau uchaf o siaradwyr Cymraeg Gwynedd yn y grwpiau oedran 5-15 oed. Gwelwyd hefyd gynnydd bychan yn y canrannau sydd yn gallu siarad Cymraeg yn yr oedran 25-39. Mae hyn i'w groesawu o ystyried mai'r grŵp oedran yma sydd hefyd yn fwyaf tebygol o fagu plant. Lleolir dwysedd siaradwyr Cymraeg y grŵp oedran yma yn Ne Arfon, ym Mhen Llŷn ac ym Meirionnydd wledig.

1.13. Gweler hefyd fod gostyngiad sylweddol wedi digwydd yng nghanran y boblogaeth dros 60 mlwydd oed sydd yn siaradwyr Cymraeg. Awgryma hyn fod patrwm o fewnfudo o bobl hŷn di-Gymraeg wedi digwydd yn y Sir.

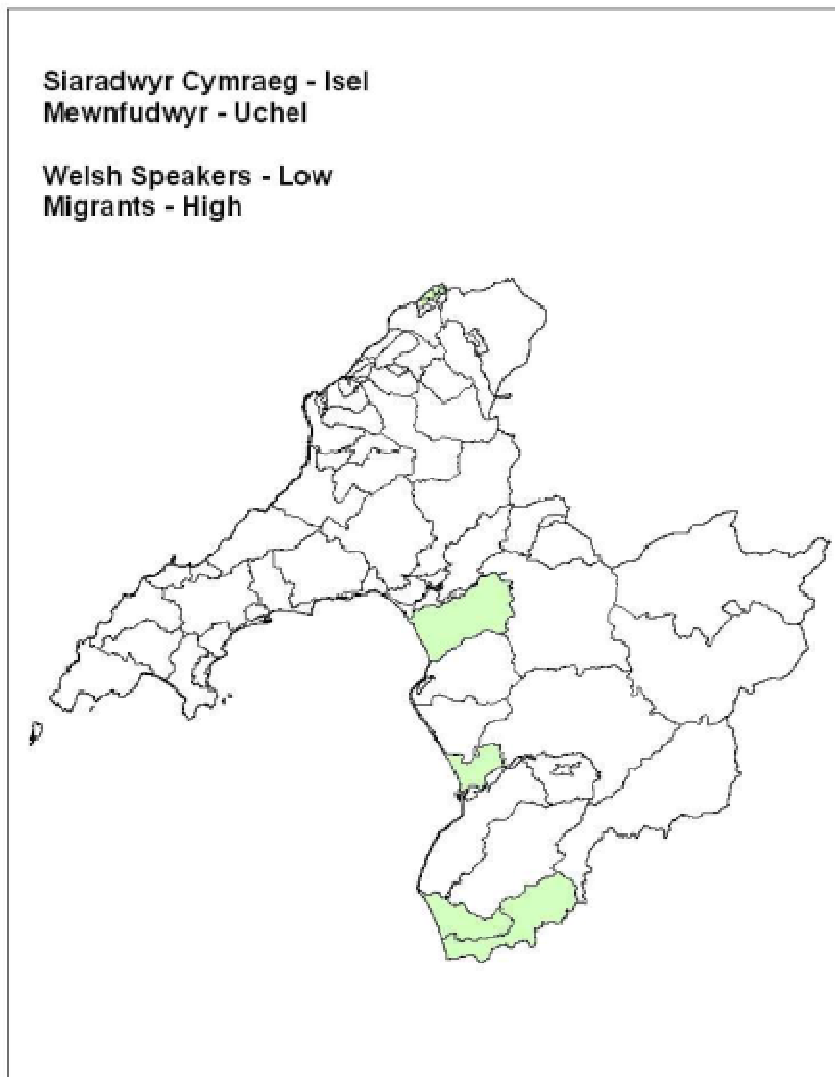
Mae'r data uchod i gyd yn arwyddocaol gofio newid strwythur oedran y boblogaeth hefyd yng Ngwynedd.

Poblogaeth Gwynedd yn ôl Cyfrifiad 2011: 121, 523
Cynnydd yn y boblogaeth o 4.0% rhwng 2001-2011 (sef 4,679)
Gwasgariad poblogaeth: 17.7% Trefol, 82.3% Gwledig (2004)
Newid poblogaeth rhwng 2001-2011: 0-15 (-7.7%) 16-64 (+4.6%) dros 65 (+13.9%)

1.14. Rhwng 1998 a 2011 mae mwy o bobl yn symud i mewn i'r ardal nag yn symud allan. Yn gyffredinol, gweler lleihad net ar sail mudo yn y bobl yn eu hugeiniau, tra bod cynnydd net yn y boblogaeth o fewn grwpiau 50-59. Gyda lleihad net oedran 25-44 a cynnydd net 45-64.

Dengys y map isod y wardiau hynny o fewn y chwarterel isaf o ran cyfran y boblogaeth sy'n siarad Cymraeg yn ogystal a bod o fewn y chwarterel uchaf o ran cyfran y boblogaeth sydd yn fewnfudwyr.

Wardiau yng Ngwynedd sydd o fewn y chwarterel isaf o ran cyfran y boblogaeth sy'n siarad Cymraeg yn ogystal a bod o fewn y chwarterel uchaf o ran cyfran y boblogaeth sydd yn fewnfudwyr (2010)

© Hawthraint y Goron. Cyngor Gwynedd. Tirwydded Rhif 1 00023387 - 2010
© Crown Copyright. Gwynedd Council. Licence Number 100023387 - 2010

Uned Polisi a Pherfformiad, Adran Rheoleiddo - Cyngor Gwynedd
Policy and Performance Unit, Regulatory Department - Gwynedd Council

1:500,000

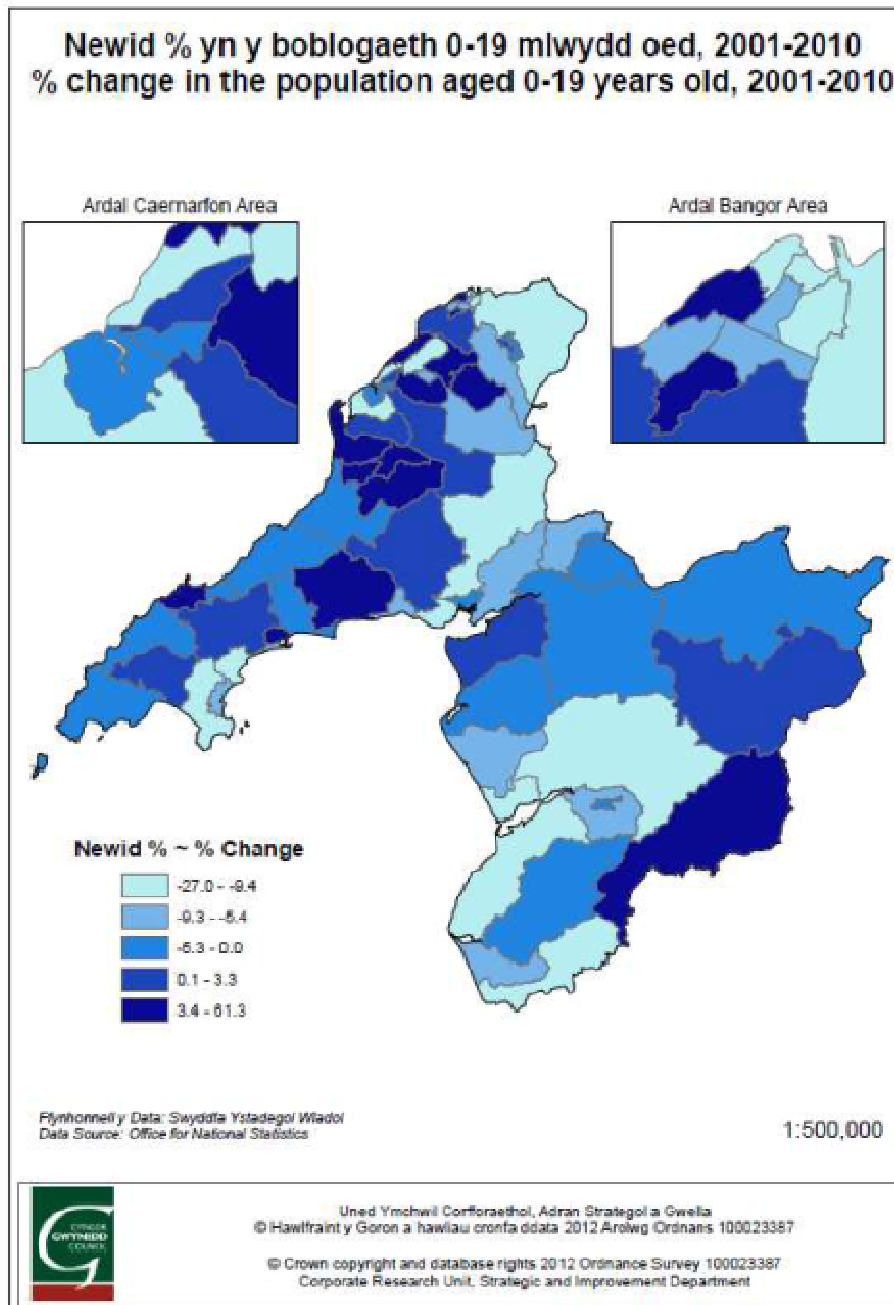
1.15. Mae oedran yn ffactor allweddol o safbwynt ymfudo i Gymru. Dengys Arolygon Defnydd Iaith, Bwrdd yr Iaith Gymraeg, o'r mewnfudwyr o dan 11 oed i Gymru, roedd 33% yn gallu siarad Cymraeg yn rhugl. Roedd hyn yn cymharu â 14% o'r siaradwyr oedd yn 11 oed neu'n hŷn wrth iddynt ymfudo i Gymru.

Roedd Strategaeth 2010-2013 yn cydnabod bod Gwynedd yn Sir sydd wedi profi mewnfudo ar raddfa uchel a chyson ac mae hyn yn parhau yn batrwm wedi ei hen sefydlu mewn nifer o ardaloedd. Mae angen parhau i ofyn y cwestiwn faint mor dda ydym i lwyddo i integreiddio'r ail a'r drydedd genhedlaeth o fewnfudwyr i'r ardal.

Ond ymhellach i hyn, mae colled mewn siaradwyr Cymraeg gyda'r neges nad yw teuluoedd, plant a phobl ifanc pob amser yn dewis i ddefnyddio'r Gymraeg o fewn eu bywydau pob dydd.

1.16. Mae allfudo o'r Sir ar ei fwyaf amlwg yn yr oedran 0-19. Dengys y map isod fod gostyngiad mawr wedi digwydd mewn nifer o ardaloedd yn enwedig rhai ardaloedd gwledig ac arfordirol Pen Llŷn a Meirionnydd.

Newid % yn y boblogaeth 0-19 mlwydd oed, 2001-2010

1.17. Er bod y boblogaeth rhwng 20-34 wedi cynyddu 2.4% rhwng 2001-2010 mae gostyngiad wedi digwydd mewn rhannau helaeth o Wynedd ac yn enwedig ardaloedd gwledig ac arfordirol ym Mhen Llŷn e.e. Botwnnog (-22%), Abersoch(-36.5%), Abererch (-24.4%). Mae hyn mae'n debyg yn dangos allfudo oherwydd prinder gwaith a tai fforddiadwy ac yn cadarnhau beth ddywedwyd yn gynharach bod perthynas allweddol rhwng tai, iaith a gwaith gydag angen trefniadau cadarn ar gyfer y seilwaith ynghlwm ag unrhyw Strategaeth Iaith.

Atodiad 2.Gwybodaeth Thematig

1. Iaith o fewn y Teulu

1.1. Mae Strategaeth Iaith Gymraeg y Llywodraeth, *Iaith Fyw: iaith byw* yn nodi pwysigrwydd teuluoedd mewn cynllunio ieithyddol ac yn ogystal ac addysg gwelir bod trosglwyddo'r iaith o un genhedlaeth i'r nesaf yn allweddol ar gyfer sicrhau ffyniant y Gymraeg.

Yn ôl adroddiad: "Cynyddu nifer y Cymunedau lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith", *Llywodraeth Cymru*, gall proffil iaith y gymuned a statws iaith o fewn y gymuned fod yn ffactorau pwysigwrth drosglwyddo iaith o fewn yr ardaloedd. Awgryma canfyddiadau adroddiad *Asesiad Effaith: Twf ac Ymlaen* gan Brifysgol Bangor fod cyswllt rhwng y ddau ffactor yma a'r tebygolrwydd y bydd rhieni yn dangos awydd i drosglwyddo'r iaith.

1.2. Mewn gwaith ymchwil gan Dr Kathryn Jones a Dr Delyth Morris am deuluoedd yng Ngwynedd, Sir Ddinbych a Sir Gaerfyrddin 2004-2005, casglwyd bod pum prif ddylanwad i'w hystyried prif ddylanwad i'w hystyried o ran trosglwyddo'r iaith o fewn y teulu, sef:

- ansawdd y berthynas rhwng rhiant a plentyn
- ymwneud y tadau a'r mamau
- y berthynas rhwng brodyr a chwiorydd
- rol a dylanwad y teulu estynedig
- gwerthoedd ieithyddol y rhieni a'r berthynas sydd rhynddynt

Mae hefyd yn wir o'r dystiolaeth bod unigolion yn dueddol o ddefnyddio'r iaith y maent fwyaf cyfarwydd â hi, neu'r iaith y maent yn siarad â'u partner.

1.3. Mae'r tablau isod yn egluro'r sefyllfa teuluoedd gyda plant 3-4 oed a'u cymharu gyda'r siroedd uchaf eraill:

Tabl 1 Canran y plant 3-4 oed sy'n gallu siarad Cymraeg mewn aelwydydd un teulu, siroedd y canrannau uchaf (2001)

Sir	Teulu cwpl 2+ oedolyn yn siarad Cymraeg	Teulu cwpl, 1 oedolyn yn siarad Cymraeg	Teulu un rhiant, o leiaf 1 oedolyn yn siarad Cymraeg	Dim oedolyn yn siarad Cymraeg	Cyfanswm
Ynys Môn	79	49	70	18	55
Gwynedd	90	56	74	35	72
Ceredigion	88	53	66	28	56

Sir Gaerfyrddin	85	48	61	16	42
------------------------	----	----	----	----	----

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2001

Tabl 2: Canran y plant 3-4 oed sy'n gallu siarad Cymraeg mewn aelwydydd un teulu, siroedd y canrannau uchaf (2011)

Sir	Teulu cwpl 2+ oedolyn yn siarad Cymraeg	Teulu cwpl, 1 oedolyn yn siarad Cymraeg	Teulu un rhiant, o leiaf 1 oedolyn yn siarad Cymraeg	Dim oedolyn yn siarad Cymraeg	Cyfanswm
Ynys Môn	80	47	61	22	54
Gwynedd	90	63	82	35	74
Ceredigion	83	59	63	34	59
Sir Gaerfyrddin	85	57	56	25	46

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r nifer y plant sy'n siarad Cymraeg mewn teuluoedd heb oedolyn sy'n siarad Cymraeg yn gyffredinol wedi cynyddu ar draws yr awdurdodau lleol ond yng Ngwynedd mae wedi aros yn sefydlog.

1.4. Mae prosiect Twf yn un o'r prif ymyriadau sy'n ceisio dylanwadu o fewn maes trosglwyddo'r iaith yn y teulu. Mae'r rhaglen yn rhoi cyngor a chefnogaeth i famau beichiog, mamau newydd a'u teuluoedd ynglŷn â manteision dwyieithrwydd a defnyddio'r Gymraeg ar yr aelwyd. Yng Ngwynedd mae 3 swyddog TWF rhan amser yn gweithio ar draws y Sir.

1.5. Mewn rhai ardaloedd De-orllewin sefydlwyd prosiect "*Mae dy Gymraeg di'n grêt*" ar gyfer codi hyder a chynyddu'r defnydd a wneir o'r Gymraeg ymhlith rhieni isel eu hyder yn y Gymraeg ac ddim yn defnyddio'r Gymraeg gyda'u plant nac yn gymdeithasol. Roedd adroddiadau gwerthuso'r prosiect yn dangos bod cynnal sesiynau o'r fath yn llwyddo i newid arferion iaith mynychwyr erbyn diwedd y cyfnod gyda cynnydd o 90% yn y defnydd o'r Gymraeg ymysg mynychwyr a'u plant.

1.6. Lanswyd cwrs Cymraeg i'r Teulu yn 2012, sef cwrs wedi ei gynllunio i sicrhau bod rhieni ar lefel Mynediad yn dysgu iaith addas ac yn cael y cyfle i ddefnyddio'r Gymraeg gyda'u plant o'r dechrau. Mae perthynas agos nawr yng Ngwynedd rhwng y Canolfannau Cymraeg i Oedolion ym Mangor ac Aberystwyth a'r cyrsiau yma gyda'r gwaith Siartr Iaith Ysgolion Cynradd Gwynedd.

1.7. Mae Mudiad Meithrin yn allwedd pwysig iawn yn y maes yma ac yng Ngwynedd gyda cylchoedd meithrin ar draws y Sir yn cynnig gofal ac addysg sesiynol dyddiol i blant 2 i 5 oed. Rhoddir y cyfle i blant ddysgu drwy chwarae drwy gyfrwng y Gymraeg yn y cylchoedd meithrin ac maent yn cynnal hefyd cylchoedd Ti a Fi yn sirol. O ran ffigyrau "Gwynedd Ni" nodwyd bod 53 o Gylchoedd Ti a Fi ar draws y Sir

a dwy ganolfan integredig s'yn cefnogi 'r ddarpariaeth blynyddoedd cynnar yn hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg, sef yng Nghaernarfon a Blaenau Ffestiniog

2. Maes Addysg

2.1. Mae Polisi Addysg Gwynedd yn gadarn iawn ar gyfer datblygu sgiliau Cymraeg a dwyieithrwydd o fewn yr ysgolion gyda Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg 2013-14 yn nodi "... Polisi Iaith yr Adran Addysg yn gosod y nôd uchelgeisiol o sicrhau bod holl ddisgyblion y Sir yn meddu ar sgiliau ieithyddol priodol yn y Gymraeg a'r Saesneg, er mwyn eu galluogi i fod yn aelodau cyflawn o'r gymdeithas ddwyieithog y maent yn rhan ohoni". Polisi'r Awdurdod (ac eithrio dwy ysgol) yw cynnig lle meithrin rhan amser i blant yn eu hysgol dalgylch o'r Medi yn dilyn eupenblwydd yn dair oed. Rhydd yr Awdurdod grant i 73 lleoliad yn y sector nas cynhelir i ddarparu addysg feithrin i blant 3 oed.

2.2. Mae nifer y disgyblion yng Ngwynedd sy'n derbyn addysg cyfrwng Cymraeg yn iy mesurydd isod wedi disgyn yng Ngwynedd OND mae hyn yn deillio o'r ffaith bod lleihad yn nifer y plant o fewn y Sir. Mae hyn yn ffactor pwysig i nodi wrth edrych ar y dirywiad mewn siaradwyr Cymraeg o fewn y sir: lleihad mewn niferoedd plant, marwolaethau a mewnfudwyr di-Gymraeg. Serch hynny, mae'r canran wedi cynyddu.

Tabl : Nifer y disgyblion sy'n derbyn addysg cyfrwng Cymraeg

	2002 (Nifer)	2012 (Nifer)	2002- 2012 (Nifer)		2002 (%)	2012 (%)	2002- 2012 (%)
Gwynedd	1249	1181	-68		93.2	98.4	5.2
Ynys Môn	570	510	-60		77.6	75.2	-2.3
Conwy	262	251	-11		21.5	23.7	2.3

2.3. Mae astudiaethau hefyd yn dangos ble mae plant yn cael eu hasesu mewn Cymraeg Iaith Gyntaf maent yn dal i ystyried eu hunain yn siaradwyr Cymraeg ddeng mlynedd yn ddiweddar. Mae hyn yn neges bwysig i ysgolion wrth iddynt ddylanwadu ar rieni a phlant am y cyfrwng Cymraeg i'w astudio. Mae dilyniant ieithyddol o ran cynllunio addysg Cymraeg yn bwysig a diffinnir hyn fel "parhau l astudio Cymraeg Iaith Gyntaf a phynciau drwy gyfrwng y Gymraeg". Mae hyn yn flaenoriaeth genedlaethol ac yn rhan o Strategaeth Addysg Gymraeg Llywodraeth Cymru. Yn gyffredinol ceir nifer disgyblion eu colli yn ieithyddol wrth drosglwyddo o'r cynradd i'r uwchradd ond hefyd wrth fynd i fyny'r ystod oedran ac i addysg bellach ac uwch. Mae hyn hefyd yn ystyriaeth o ramn trefi prifysgol/ysbytai gan amlygu ei hyn ym Mangor yng Ngwynedd. Mae hyn yn ffactor sydd yn cael sylw manwl gan Awdurdod Addysg Gwynedd gyda sawl menter mewn lle erbyn hyn i edrych ar addysg cynradd ac uwchradd y cylch.

2.4. Fel rhan o raglen Gwynedd hefyd, mae canolfannau hwyrddyfodiaid yn darparu cwrs dwys yn y Gymraeg i fewnfudwyr er mwyn eu galluogi i ymdoddi i'r gymdeithas

ddwyieithog a chyfranogi'n llawn o brofiadau addysg ddwyieithog. Mae pedair canolfan gynradd yng Nghaernarfon, Llanybi, Dolgellau a Phenrhyndeudraeth a chanolfan uwchradd ym Mhorthmadog. Rhwng 2005 a Hydref 2012 mae 1,056 o ddisgyblion cynradd a 358 o ddisgyblion uwchradd wedi elwa o'r canolfannau iaith. Drwy cydweithio â Hunaniaith a chyllid Bwrdd yr Iaith, datblygwyd prosiect *Byw yng Nghymru* ar gyfer Cymhathu Rhieni. Mae gwerthusiad o'r cynllun wedi dangos ei lwyddiant gyda dymuniad a'r angen i'w ymestyn i holl ysgolion perthnasol.

2.5. Drwy gefnogaeth Llywodraeth Cymru a Chyngor Gwynedd llwyddwyd i greu swydd newydd i ymestyn rhaglen y Siatr Iaith yn y sector cynradd. Drwy gynllun strategol y Cyngor mae gwaith wedi cychwyn i osod gwaelodlin o ddefnydd cymdeithasol plant o'r Gymraeg yn yr Ysgolion Uwchradd. Mae'n glir o'r dystiolaeth bod rhain yn feysydd allweddol i'w cefnogi.

2.6. O fewn y maes galwedigaethol ac addysg bellach mae Llywodraeth Cymru wedi ariannu rhaglen **Sgiliaith**. Mae wedi bod yn weithredol yng Ngwynedd ers 2010 ac mae nawr wedi cael ei ymestyn am 3 blynedd arall. Mae'n cefnogi rhai mewn addysg bellach 14-19 oed yn ogystal â rhai sydd yn gwneud hyfforddiant galwedigaethol o fewn y gweithle. Bwriad y rhaglen yw hyfforddi staff i allu dysgu yn ddwyieithog, codi hyder staff a sicrhau bod adnoddau Cymraeg yn cael eu datblygu. Mae hwyluswyr iaith ymhob coleg addysg bellach yn gweithio yn agos gydag ysgolion a cyflogwyr. Mae nifer o elfennau i'r rhaglen gan gynnwys pecynnau ymwybyddiaeth iaith, pecynnau i ddarbwylllo myfyrwyr i ddilyn eu cyrsiau drwy gyfrwng y Gymraeg. Yn ôl swyddog cenedlaethol mae'r pecynnau yma yn addas i'w trosglwyddo i'r man gwaith.

Yn ôl swyddogion Sgiliaith mae sawl ffactor yn parhau i greu rhwystrau ond yn arbennig nodwyd bod angen ymgyrch ar y cyd i godi ymwybyddiaeth ymysg cyflogwyr o'r fantais o gael gweithlu sydd yn ddwyieithog a'r fantais yng Ngwynedd i'r cwsmer o gael darpariaeth drwy gyfrwng y Gymraeg.

2.7. Yn 2008, comisiynwyd *Asesiad Ardrawiad Ieithyddol Cynllun Ad-drefnu Ysgolion Cynradd Gwynedd* ac ynddo rhoddwyd manylion am yr iaith a ddefnyddir yn holl ysgolion cynradd Gwynedd a thu hwnt i wersi ffurfiol. Mae'r wybodaeth i raddau yn helaeth yn adlewyrchu proffil ieithyddol y Sir. I ategu at y darlun yma, derbyniwyd sylwadau gan bobl ifanc yn y broses ymgynghori ar Gynllun Gweithredu Drafft Strategaeth Iaith Gwynedd 2010-2013 oedd yn amlygu mai cyfrwng addysg yn unig oedd y Gymraeg mewn rhai ardaloedd o Wynedd; yn arbennig mewn rhai ardaloedd ym Meirionnydd ac nad oedd cyfleoedd cymdeithasol digonol i ddefnyddio'r iaith yn gymdeithasol gyda ffrindiau. Ategwyd hyn mewn ardaloedd fel Dolgellau yn ystod 2013 pan gynhaliwyd gwaith ymgynghorol i broffilio anghenion ieithyddol yr ardal. Yn Nolgellau, roedd pobl ifanc yn dweud bod dwy gymuned ieithyddol ar wahân yno, gydag ychydig iawn o gyfleon i gymdeithasu trwy gyfrwng y Gymraeg heb deithio tu allan i'r ardal.

2.8. Wrth ystyried astudiaethau ar y Gataleg a'r Fasgeg dangoswyd bod cynhwysedd iaith, oherwydd addysg, wedi gwella ymysg y glasoed ond dim o reidrwydd mewn defnydd cymdeithasol. Mae canlyniadau tebyg yng Nghymru (Bwrdd yr Iaith Gymraeg 2005) ble dangoswyd nad oedd dymuniad rhieni di-Gymraeg i'w plant ddysgu Cymraeg drwy'r system addysg o reidrwydd wedi arwain at gynnydd mewn defnydd cymdeithasol. Rhaid i'r iaith gael ei chefnogi yn y cartref a thrwy opsiynau cymdeithasol a diwylliannol ehangach.

2.9. Yn ystod y broses ymgynghori ar *Gynllun Drafft Strategaeth Iaith Gwynedd 2010-13*, amlygwyd fod tensiynau cymdeithasol yn bodoli ymysg yr ifanc rhwng siaradwyr Cymraeg a'r di-Gymraeg, a bod iaith y cylch cyfeillion yn factor allweddol o ran defnydd iaith. Yn wir, gall agweddau cyfoedion at ddefnydd iaith greu gwrthbwynt i agweddau cyffredinol y gymdeithas yn ogystal â'u cadarnhau, yn enwedig yn yr ardegau.

Mae S4C newydd gomisiynu Sbectrwm i gynnal sesiynau barn gyda rhai ysgolion uwchradd ar draws Cymru. Gyda'r hwylusydd, mae arwyr cenedlaethol yn mynychu i rannu eu profiadau hwythau wrth iddynt dyfu fyny. Mae'r sesiynau hefyd yn canfod barn ar arlwy S4C. Bwriad y sesiynau yw canfod barn pobl ifanc y chweched dosbarth am y pethau sydd yn eu pryderu neu yn eu rhwystro hefyd. Ymysg y materion sydd yn ymwneud gyda bywydau pobl ifanc a'u barn am S4C a'i raglenni, mae'n ymddangos bod yr iaith Gymraeg yn codi yn aml iawn ac yn creu rhwyg barn mewn rhai ardaloedd ymysg yr ifanc, gyda pobl ifanc unai yn brwydro yn gadarn i hyrwyddo'r Gymraeg, neu'n ei gweld yn eu dal yn ôl yn eu datblygiad ysgol.

Amlygwyd hefyd yr angen igefnogi cadarnleoedd yr iaith Gymraeg gan fod cymunedau traddodiadaol Cymraeg yn wynebu anawsterau i sicrhau fod yr iaith Gymraeg yn goroesi. Un elfen amlygwyd oedd yr angen i feithrin sgiliau arwain ymysg pobl ifanc Cymraeg eu hiaith. Gwelwyd enghreifftiau effeithiol iawn o hyn mewn rhai ardaloedd megis Blaenau Ffestiniog

2.10. Yn ystod gwaith ymgynghori a thrafod ar y Strategaeth Iaith Gwynedd 2014-17, un o'r brif negesauon sydd wedi codi dro ar ôl tro yw'r angen i godi hyder pobl yn eu sgiliau ieithyddol a defnydd o'r Gymraeg. Mae hyn yn ategu ac yn cadarnhau'r hyn ddywedwyd yn ystod cyfnod ymgynghori 2010-13 pan ddywedwyd bod angen meithrin hyfedredd a hyder plant a phobl ifanc a rhoi llai o bwyslais ar ddysgu iaith ffurfiol a mwy ar sicrhau fod plant a phobl ifanc yn siarad â'u gilydd tu hwnt i wersi ffurfiol. Mae angen creu yr awydd i ddefnyddio'r Gymraeg wrth siarad wyneb yn wyneb ond hefyd wrth ddefnyddio rhyngweithiau technoleg cymdeithasolac yn y blaen.

Comisiynwyd gwaith ymchwil cychwynnol i ganolbwyntio'n benodol ar agweddau plant tuag at y Gymraeg. Nodwyd fod defnydd o'r iaith ac agweddau tuag at yr iaith-boed yn gadarnhaol neu negyddol- yn cael eu sefydlu o oedran cynnar iawn, a bod yr agweddau hyn wedi eu sefydlu'n gadarn erbyn i'r plant gyrraedd tua saith oed.

3. Mentrau Cymunedol yng Ngwynedd

3.1. Er sefyllfa fregus y Gymraeg, mae'n bwysig nodi yng Ngwynedd bod llawer o weithgareddau Cymraeg yn digwydd led led y Sir; yn gryfach werth gwrs mewn rhai ardaloedd nac eraill. Mae gweithgarwch cymdeithasol a diwylliannol a'r gwerth a roddir i gymunedau dearyddol draddodiadol yn bwysig ac mae angen cadarnhau y cyfoeth sydd mewn perthyn i fro cymdeithasol / ddiwylliannol Cymraeg.

3.2. Mae sefydliadau fel yr Urdd a Ffermwyr Ifanc, Eisteddfodau Lleol a cymdeithasau fel Merched y Wawr yn chwarae rol allweddol mewn cymunedau Cymraeg ac i warchod cymunedau Cymraeg. Mae'r sefydliadau yma yn cefnogi datblygiad arweinwyr lleol, yn cynnal gwirfoddolwyr ac yn cynnig gweithgareddau cymdeithasol hganfodol drwy gyfrwng y Gymraeg.

3.3. Mae rhwydwaith o Fentrau Iaith ffurfiol yn bodoli ar draws Gymru ac yn cael cefnogaeth ariannol gan y Llywodraeth. Yng Ngwynedd mae Hunaniaith yn derbyn cyllid Llywodraeth.

Mae sawl Menter a Chynllun adfywio/cymunedol/ardal yn bodoli yng Ngwynedd sydd unai wedi eu sefydlu yn uniongyrchol ar gyfer hyrwyddo'r Gymraeg neu sydd â'r iaith yn ganolog yn eu gweithrediad. Mewn nifer o gymunedau, mae asesiad wedi ei wneud o ofynion ieithyddol ac aesiad ieithyddol wedi ei gwblhau gan ddefnyddio Fframwaith Gweithredu'n Lleol, Llywodraeth Cymru.

Isod gweler restr o gynlluniau ieithyddol cyunedol fydd yn parhau i dderbyn sylw drwy'r Strategaeth:

Cynllun/ Rhaglen	Cymuned
Cynllun Datblygu Gwledig (Llwyddo yng Ngwynedd)	Cymunedau Cynaliadwy -Cymydmaen, Botwnnog -Dinas Mawddwy -Penllyn, Bala -Dyffryn Ogwen
Cynlluniau Gweithredu Iaith Ardal, Llywodraeth Cymru	Bala a Corwen Meirion/Dwyfor gan gynnwys Pwllheli Dolgellau a Bro Ddyfi De Arfon (cytundeb hyd at ddiwedd Mawrth 2014 gan Hunaniaith)

Swyddogion Datblygu Iaith Gwynedd, Hunaniaith	Swyddog 1 - Arfon (Bangor , Felinheli) Swyddog 2 – Dwyfor (Dolbenmaen) Swyddog 3 – Meirionnydd (Dolgellau)
Mentrau iaith cymunedol	-Dyffryn Ogwen -Dyffryn Nantlle -Y Felinheli -Bangor
Mentrau iaith y Gogledd	Cynllun Hyfforddiant Awyr Agored Cymraeg i Oedolion Cyfieithwyr Cymunedol

3.4. Wrth drafod gyda cymdeithasau a grwpiau lleol yn ystod y cyfnod llunio'r Strategaeth, un her amlwg sy'n wynebu cymdeithasau a mudiadau lleol yw'r dasg o gynnal y Gymraeg o fewn eu gweithgareddau, tra'n ceisio ar yr un pryd estyn allan i gynnwys unigolion nad ydynt yn medru deal na siarad Cymraeg. Mae'n werth nodi hefyd bod diffyg hyder ymysg rhai siaradwyr Cymraeg yn achosi iddynt beidio a defnyddio'r Gymraeg a bod angen ffordd o bontio'r bwlch yma.

3.5. Mae gwaith ymchwil a gomisiynwyd gan Fwrdd yr Iaith yn 2006 i "*Rwydweithiau cymdeithasol a defnydd iaith pobl ifanc*", ac a gyflwynwyd gan Ganolfan Ymchwil Ewrop (Cymru) a Cwmni Iaith, yn cynnig dadansoddiad pellach o safbwynt pobl ifanc am rwydweithiau cymdeithasol a defnydd iaith pobl ifanc rhwng 13 a 17 oed. Roedd y gwaith yma yn cynnwys ardal Pwllheli a'r Bala yng Ngwynedd. Roedd prif gasgliadau yn nodi:

- mai'r prif ffactor oedd yn diffinio defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg gan bobl ifanc yw iaith y cartref
- fod tri math o gymuned ieithyddol wedi eu nodi wedi'u seilio ar y berthynas rhwng aelodau'r gwahanol grwpiau ieithyddol- (Cymunedau sy'n cymhathu, grwpiau ieithyddol pendant, cymunedau wedi'u cymhathu)

3.6. Gwyddwn fod allfudo o Wynedd ar ei uchaf hyd at 19 oed a gwyddwn hefyd bod mudoedd yn un factor sydd yn newid demograffeg yr iaith ar lefel gymunedol. Mae'r ffaith bod ganddom siaradwyr Cymraeg yn gadael broydd genedigol yn niweidiol ac yn cael effaith ar fywiogrwydd cymdeithasol y Gymraeg. Mae angen i'r Strategaeth yma gydnabod a gweithio ar y berthynas rhwng hyn a'r economi leol a cheisio leihau ar yr angen i allfudo, datblygu mentrau cymdeithasol a cymhathu newydd ddyfodiaid.

3.7. Roedd gwaith ymchwil *Effeithiau Twristiaeth ar yr Iaith Gymraeg yng Ngogledd-Orllewin Cymru* gan Dylan Phillips a Catrin Thomas yn 2001 yn amlygu bod cyswllt rhwng twristiaeth a mewnfudo ac yn arbennig mewn ardaloedd arfordirol megis ym Meirionnydd a Dwyfor.

4. Gwasanaethau a'r Gweithle

4.1. Ceir tystiolaeth helaeth fod poblogaeth Cymru'n cefnogi gwasanaethau a ddarperir yn y Gymraeg. Mae dros naw o bob deg o siaradwyr Cymraeg, gydag amrywiol lefelau o ruglder) ar draws Cymru o'r farn bod darparu gwasanaethau yn y Gymraeg yn bwysig er mwyn cadw'r iaith yn fyw.

Mae tystiolaeth yn dangos bod diffyg defnydd o wasanaethau yn gyffredinol oherwydd diffyg hyder ymhlith siaradwyr nad ydynt ddigon rhugl, ynghyd â diffyg ymwybyddiaeth bod gwasanaethau'n cael eu darparu yn y Gymraeg. Mae hyn yn cynnwys gwasanaethau bancio, gwasanaethau ar lein a ffôn.

Mae cryn newid mewn modelau darparu gwasanaethau yn arbennig yn y sector gyhoeddus a'r trydedd sector gyda modelau darparu yn symud tuag at gomisiynu a chaffael. Mae goblygiadau amlwg ynghlwm â hyn o ran y ffordd y gellid sicrhau bod gwasanaeth Cymraeg ar gael.

4.2. Yn Ebrill 2013, cynhaliwyd arolwg gan Cyngor Gwynedd o'r Gymraeg mewn trefniadau cydweithio a gweithio mewn partneriaeth. Ar sail yr ymchwiliad, a oedd yn edrych ar feysydd Addysg, Gwasanaethau Cymdeithasol a 4 prif Bartneriaeth y Sir, cyflwynwyd sawl argymhelliad i wella'r y ffordd mae cyrff yn hyrwyddo'r Gymraeg a sicrhau hawl defnyddwyr i gael darpariaeth yn eu dewis iaith. Dyma rai o'r argymhellion perthnasol:-

- Dylai rheolwyr uwch ddangos ymrwymiad cadarn wrth iddynt arwain trefniadau cydweithio a mynnu bod gofynion ieithyddol yn ymddangos ymhob cytundeb partner
- Dylid adnabod ac asesu gofynion ieithyddol mewn modd safonol mewn pob cytundeb darparu gwasanaeth
- Dylid sicrhau sylw digonol i sgiliau ieithyddol staff yn ôl gofynion y swydd
- Dylid codi ymwybyddiaeth ymhlith partneriaid o'r buddiannau o weithrediad Cymraeg a dwyieithog ar gyfer defnyddwyr
- Cynnig arweiniad ar gyfieithu
- Ymgyrchu i godi ymwybyddiaeth cyrff o'r budd proffesiynol o gael staff yn gallu cynnal gwasanaethau dwyieithog
- Addysgu staff i weithredu yn ddwyieithog a sut i sefydlu trefniadau swyddfa fyddai'n cefnogi rhai di-Gymraeg i ddatblygu eu sgiliau

4.3. Cynllun Brocer Iaith Peblig, Caernarfon

Cynllun peilot oedd y Cynllun yma i “ymchwilio a threialu dulliau newydd o hyrwyddo iaith a gwaith gan ddod a gwasanaethau oedd eisoes yn bodoli at ei gilydd. Roedd pwyslais ar gydgyssylltu rhwng yr holl wasanaethau cyflogaeth a'r rhai ieithyddol.

Yn Gorffennaf 2012 cynhaliwyd gwerthusiad o'r cynllun a chynigwyd model ar gyfer ehangu'r gwaith. Heb fynd i fanylder yr argymhellion, noder isod rhai o'r prif casgliadau sydd hefyd yn ymddangos fel casgliadau mewn asesiadau a chymunedau eraill.

- Mae modd defnyddio sgiliau ieithyddol fel rhan bwysig o'r broses o gefnogi pobl i symud tuag at waith
- Bod diffyg hyder pobl gyda'u sgiliau iaith yn fwy allweddol na'r ymrwymiad i'w ddefnyddio.
- Yr angen i gynyddu ymwybyddiaeth iaith gyda dipyn o ffordd i fynd cyn gallu sôn am brif ffrydio go iawn
- Proses tymor hir yw newid agweddau ieithyddol/cymdeithasol sydd wedi ei gwreiddio yn ddwfn.

Prif Gasgliadau'r Cynllun Brocer Iaith ar gyfer hyrwyddo Gymraeg

- Gwreiddio broceriaith iaith(hyrwyddo'r Gymraeg) i holl weithgaredd adfywio ac economaidd
- Er mwyn arfogi rhai i waith,mae angen darpariaeth sgiliau sylfaenol ieithyddol wedi ei deilwra i'r gymdeithas benodol.
- Yr angen i gynyddu ymwybyddiaeth iaith gyda cyrff sy'n barod i gydweithio a chenhadu yn unigol.
- Byddai gosod sgiliau Cymraeg o fewn anghenion swydd (o fewn fframwaith lefelau) yn bwysig i bob cyflogwr.
- Gweithio gyda'r cyrff sydd yn ymwneud gyda swyddi a chyflogaeth i weithredu yn addas a hyrwyddo' r sgil Cymraeg.

Mae ymchwil Bwrdd yr Iaith yn awgrymu fod hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith wedi bod yn gyfrwng llwyddiannus i feithrin agwedd bositif tuag at y Gymraeg a bod cael arweinwyr brwdfrydig a rhagweithiol yn allweddol.

4.4. Sgiliau Ieithyddol ar gyfer y gweithle

Yn genedlaethol ac yma yng Ngwynedd, mae Cynllun Sgiliaith wedi ei ariannu i hyrwyddo dwyieithrwydd o fewn colegau addysg bellach, ysgolion a'r gweithle ar gyfer rhai 14-19 oed yn bennaf. Mae hyn y cynnwys cefnogi staff dysgu, datblygu adnoddau a chodi ymwybyddiaeth o iaith fel sgil. Mae hwyluswyr iaith ymhob Coleg sydd hefyd yn cydweithio gyda cyflogwyr sydd yn hyfforddi staff. Mae gan Sgiliaith hefyd gytundeb drwy swyddfa'r Comisiynydd Iaith i gynnal darpariaeth "ymwybyddiaeth iaith" yn y trydedd sector ac ymysg busnesau preifat. Mae swyddogion Sgiliaith yn cydnabod bod nifer o ffactorau angen eu goresgyn, sef: diffyg hyder staff i addysgu'n ddwyieithog, diffyg adnoddau dysgu, ymwybyddiaeth o bwysigrwydd iaith a diffyg cyfleodd i ddefnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol i rhai sydd yn dysgu ac angen datblygu hyder.

4.5. Dywedwyd, yn dilyn ymchwil fanwl a gynhaliwyd gan Cwmni Trywydd, bod sesiynau hyfforddi seicoleg iaith wedi ymddangos yn llwyddiannus iawn o ran symud agweddau yn eu blaen.

4.6. Mae Cyngor Ynys Môn newydd gwblhau holiadur gyda'u staff i ddarganfod lefel sgiliau ieithyddol staff, defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle ac ymrwymiad staff tuag at y Gymraeg.

5. Y Seilwaith, yr Economi a Thai

5.1. Mae adroddiad "*Cynyddu nifer y cymunedau lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith: Adroddiad y Grwp Gorchwyl a Gorffen*", Llywodraeth Cymru 2013 yn crynhoi yn rhan 4 trefniadau llywodraethu a pholisiau ieithyddol mewn ardaloedd gyda ieithoedd lleiafrifol, Sbaen, Canada, yr Iseldiroedd, y Ffindir lle ceir deddfwriaeth i gefnogi'r gymuned sy'n siarad Swedeg. Dangosir y ceir wahaniaethu dearyddol mewn rhai achosion megis y Gaeltacht yng Ngweriniaeth Iwerddon. Sefydlwyd cysyniad y Gaeltacht cyn diwedd y 1920au. Mae'r adroddiad yn datgan saif y newidiadau demograffig a'r dylanwadau economaidd fel rhesymau am ddirywiad parhaus y Wyddeleg yn y Gaeltacht.

Mae'r adroddiad hefyd yn datgan fod tystiolaeth a gasglwyd yn awgrymu'n glir nad yw dynode statws ieithyddol gwahanol i ardaloedd canrannau uwch oddi fewn i diriogaeth ieithyddol ehangach yn ddull gweithredu a ffefrir. Er hynny, cred fod rhagor o fesurau gweithredu penodol a pwrpasol mewn ardaloedd canrannau uwch ei angen ar gyfer cynyddu nifer y cymunedau hynny.

5.2. Ond mae datblygiadau economaidd yn llwyr ddylanwadol ar yr iaith ac llawn mor bwysig ac unrhyw lywodraethu i hybu a chynnal yr iaith. Mae diweithdra yn amrywio ar draws Gwynedd ac o ganlyniad ardaloedd defnydd iaith. Mae dibynniaeth ar rhai sectorau megis twristiaeth gyda cyflogau isel a dibynniaeth ar y sectorau gyhoeddus llywodraeth leol, addysg a iechyd a'r sector breifat gyda busnesau bach.

Mae tensiynau amlwg ymghlwm a twristiaeth gyda gweld cynnydd mewn tai haf ar draws rhai ardaloedd y Sir

5.3. Mae gan y Llywodraeth, trwy ei gynlluniau strwythurol economaidd a thair, rôl adeiladol ac allweddol i'w chwarae mewn hyrwyddo'r Gymraeg a prif-ffrydio'r Gymraeg o fewn cynlluniau cenedlaethol. Gwan oedd yr ystyriaeth i faterion ieithyddol mewn rhaglenni Amcan 1 a Chydygyfeiriant. Yn Wynedd mae sawl cynllun wedi ei ddatblygu yn bwrpasl ar gyfer hyrwyddo'r Gymraeg. Gweler rhagor o fanylion yn yr atodiad gwybodaeth.

5.4. Cynllun Datblygu Gwledig

Yng Ngwynedd, o dan nawdd Cynllun Datblygu Gwledig, mae cynlluniau "Llwyddo yng Ngwynedd". Mae'r rhaglen wedi ei rhannu yn bedair prosiect gyda Cymunedau Cynaliadwy yn un ohonynt. Yn wreiddiol, cefnogwyd 5 cymuned i gynnal awdit cymunedol ffisegol a dynol, awdit ieithyddolac yna datblygu syniadau. Y cymunedau yw Dinas Mawddwy, Botwnnog, Penllyn (Bala), Dyffryn Ogwen a'r Felinheli. .

Ym Motwnnog ceir Menter Cymydaen Cyf yn creu hwb bwyd a chynnyrch leol drwy alluogi pobl i fentro ac arbrofi yn y sector bwyd. Mae hyn yn adeiladu ar y prosiect "Tai, Gwaith, Iaith" yng Nghongl Meinciau, Botwnnog lle prynwyd safle adeiladu 12 ty fforddiadwy a chodi Canolfan Femnter yn darparu 12 Uned Busnes.

Yn Dinas Mawddwy cynlluniwyd i brynu adeilad i ddarparu gwasanaethau cymunedol a busnes.

Mae Partneriaeth Dyffryn Ogwen am sefydlu canolfan i gynnig lle i gyrff ddarparu cyngor neu wasanaethgyda'r cyfle hefyd i gynnig gwasanaethau lleol i ymwelwyr fel Siop un Stop.

Bwriad Menter Penllyn, Bala yw creu canolfan aml bwrpas a mentrau cymdeithasol hunan gynhaliola chreu ystod o wasanaethau galw mewn a cynghori dwyieithog.

Bydd pob un o'r cymunedau yma yn gweithredu yn gwbl ddwyieithog ac yn rhoi pwyslais ar y Gymraeg. Gofynnir y cwestiwn a ddylid cael hyrwyddwyr iaith yn gweithio gyda'r cymunedau yma i gefnogi a datblygu cynlluniau hyrwyddo'r Gymraeg.

5.5. Mae pryder cymunedol hefyd ar ddylanwad posib gor-ddatblygu ac mae hyn wedi ei amlygu yng Ngwynedd o fewn ardaloedd Bangor a Bethesda yn ddiweddar.

Mae problemau cyson fforddadwyedd gyda phrisiau cyfartalog tai y tu hwnt I allu pobl leol i'w fforddio. Mae prisiau tai yng Ngwynedd ar gyfartaledd yn 5.7 gwaith yn fwy na'r cyflog cyfartalog gyda phrisiau tai y siroedd gwledig o leiaf 10% yn uwch na'r cyfartaledd cenedlaethol.

Mae Cyngor Gwynedd a Cyngor Ynys Môn yn cydweithio ar ddatblygu Cynllun Ddatblygu Lleol ar y Cyd fel rhan o'r gofyn ar bob awdurdod lleol yng Nghymru. Mae'r broses yn uniongyrchol yn ymdrîn â materion cynllunio yn ogystal â materion anuniongyrchol megis yr iaith Gymraeg.

Mae'r cyd-destun polisi yn nodi elfennau cymunedau cynaliadwy : “bod ein dyfodol yn dibynnu ar fywiogrwydd ein cymunedau fel lleoedd deiniadol i fyw a gweithio ynddynt”.

Cydnabyddir yn y ddogfen bod rhaid i “adfywio fod yn ystyriol o gymeriad hanesyddol, diwylliannol ac ieithyddol cymunedau”. (Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Gwynedd a Môn 2013)

O fewn y cyd-destun polisi gweler TAN 20 drafft: Cynllunio a'r Iaith Gymraeg (2011) yn cydnabod fod y gyfundrefn cynllunio defnydd tir yn ystyried anghenion a buddiannau'r Gymraeg ond gellid dadleu bod cyfleon i ystyried hyrwyddo'r Gymraeg wrth ddiffinio gofynion yr economi ac adfywio economaidd gydag asesiad o'r farchnad dai leol hefyd yn cymryd i ystyriaeth o broffil y gymuned, i gynnwys proffil ieithyddol. Gofynnir am hyrwyddo'r Gymraeg o fewn cymunedau penodol wrth ddatblygu tai marchnad agored a tai fforddiadwy. Mae polisiau Cynllun Datblygu Lleol yn cymryd ystyriaeth o fuddiannau'r Gymraeg ac effaith unrhyw ddatblygiad ar y Gymraeg. Mae'n bwysig mabwysiadu dulliau polisi amrywiol yn ddibynnol ar gyflwr yr iaith yn yr ardaloedd hynny gan roi dulliau mewn lle i hywyddo'r Gymraeg. Ar 21 Mawrth 2011, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru “Nodyn Cyngor Technegol Drafft 20 ymgynghorol. Nid yw'r NCT yn rhoi arweiniad penodol ar sut i asesu pa anheddau/ardaloedd all ymdopi orau â datblygiad yn seiliedig ar yr effaith ieithyddol.

Mae angen i Strategaeth Iaith Gwynedd geisio helpu i ddatblygu trefniadau a systemau all fod o gymorth i fesur effaith ac ymateb.

5.6. Mae gan Strategaeth Iaith Cyngor Gwynedd 2014-17 rôl i chwarae drwy ychwanegu at a chryfhau'r sail tystiolaeth, gan hefyd weithredu'n arloesol trwy weithio gyda chynllunwyr, cymunedau a datblygwyr i broffilio cymunedau targed yn fanwl iawn o ran yr iaith a gweithgareddau diwylliannol a chymunedol, ac yna helpu i ddatblygu ymatebion fydd yn hyrwyddo'r Gymraeg

5.7. Mae Cynllun Busnes Tair Blynedd Cyngor Gwynedd 2011-14 yn nodi gweithio tuag at “cyflenwad o dai addas yn y Sir” Mae'r dogfennau yn nodi yn glir y cysylltiad rhwng tai ac adfywio economaidd, pwysigrwydd tai fforddiadwy a tai gwag a'r gallu i wella ansawdd bywyd ac i alluogi pobl i aros yn eu cymunedau. Nid yw'r ddogfen yn benodol yn cyfeirio at rôl gall cynllunio a'r economi chwarae mewn hyrwyddo'r Gymraeg , helpu i oresgyn dirywiad y Gymraeg mewn rhai cymunedau a gweithredu'n rhagweithiol i atal dirywiad pellach. Mae gan y Strategaeth Iaith rôl allweddol drwy gydweithio'n uniongyrchol gyda'r drefn cynllunio a thai.

5.8. Mae... o dai cymdeithasol yng Ngwynedd o dan oruchwyliaeth nifer o Gymdeithasau Tai megis Cymdeithas Tai Eryri, Cymdeithas Tai Gogledd Cymru, Cymdeithas Tai Clwyd a Chartrefi Cymunedol Gwynedd. Mae gan y Cymdeithasau Tai ddylanwad bwysig ar datblygiadau tai cymdeithasol ac ar gynlluniau datblygu cymunedol o'u cwmpas. Mae'n bwysig i Hunaniaith weithio law yn llaw gyda'r

cymdeithasau tai a chefnogi datblygiadau hyrwyddo'r iath, datblygiadau ieuenctid a'r berthynas gyda'r cynlluniau ieithyddol cymunedol

Yn ystod mis Hydref a Tachwedd 2013, cynhaliwyd arolwg tai gan Cyngor Gwynedd, Cyngor Ynys Môn ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri. Gwnaethpwyd yr arolwg trwy holiadur preswylwyr gyda'r bwriad o gael gwybodaeth fanwl am dai yr ardal ac ar y Gymraeg gan ystyried effaith posib datblygiadau newydd ar yr iaith Gymraeg a chymunedau Cymreig. Bydd dadansoddiad o'r wybodaeth yma ar gael yn gynnar yn 2014 ac ar gael i lywio rhaglenni gwaith prethnasol hefyd.

6. Ymgynghori

6.1. Hyd yma, mae'r Strategaeth ddrafft wedi ei seilio ar fanylion Cyfrifiad 2011, data ehangach, ymchwil, adolygiadau rhaglenni presennol, trafodaethau gyda cynrychiolwyr cymunedau swyddogion proffesiynol, aelodau Hunaniaith a cynrychiolwyr cyrff a mudiadau allweddol.

Isod gweler crynodeb o brif negesuon a ganfyddwyd o'r wahanol sectorau.

Bydd y Strategaeth ddrafft yn mynd allan yn eang ar draws Wunedd er mwyn derbyn barn a gwybodaeth. Ar sail hyn oll cwblheir Strategaeth gyflawn erbyn diwedd Mawrth 2014.

6.2. Barn Sectorau

Sector / Rhwydwaith	Prif Negesuon
Cyn Ysgol	<ul style="list-style-type: none"> • Yr angen i gynyddu ymwybyddiaeth iaith ymysg rhieni • Marchnata budd y Gymraeg • Hyfforddiant staff • Cefnogaeth rhwyddach i rieni gael hyfforddiant iaith ac ar amseroedd addas • Mewn rhai ardaloedd, mae rhieni yn dewis anfon plant i feithrinfeydd di-Gymraeg
Addysg	<ul style="list-style-type: none"> • Yr angen i weithio gyda rhieni i godi ymwybyddiaeth am werth y Gymraeg i'w plant a Cymraeg i'r teulu • Cymaeg i Oedolion perthnasol i rieni • Ymwybyddiaeth iaith ymysg staff ag hyfforddiant iddynt ar hyrwyddo'r Gymraeg o fewn a tu allan i'r cwricwlwm ac yn gymdeithasol • Defnydd o'r Gymraeg tu allan i'r dosbarth a gweithgareddau cymdeithasol Cymraeg • Datblygu ymhellach ar gemau buarth
Addysg Bellach	<ul style="list-style-type: none"> • Diffyg ymwybyddiaeth iaith a dim digon o farchnata a hyrwyddo manteision sgiliau dwyieithog ar draws y

	<p>sector hefo dysgwyr, rhieni a cyflogwyr.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Angen cydweithio rhwng gwahanol sectorau â'u gilydd i sicrhau dilyniant i'r dysgwyr dwyieithog • Yr angen am fwy o ymarferwyr dysgu dwyieithog gyda digon o hyder i addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg/yn ddwyieithog • Dim digon o alw gan cyflogwyr am sgiliau dwyieithog, dealltwriaeth o'r angen i ddarparu gwasanaeth dwyieithog i'r cwsmer /cleient a'r neges hon ddim yn treiddio'n ddigonol i'r dysgwr galwedigaethol. • Angen adnoddau dysgu mwy amrywiol, difyr a chyfoes yn y maes yn ogystal ac adnodd i hyfforddi a recriwtio staff dwyieithog • Yr angen i ddatblygu ethos mwy Cymraeg ar draws sefydliadau a dim digon o Gymraeg yn cael ei ddefnyddio yn gyffredinol o fewn y cwricwlwm (gwahanol bynciau) • Yr angen i ddatblygu mwy o Gymraeg mewn gweithgareddau hamdden, cymdeithasol ac ati • Mae'n ymddangos bod dysgwyr yn methu "dewis" parhau hefo'r Gymraeg am ni welir gwerth yn y sgil
Sector Gwirfoddol	<ul style="list-style-type: none"> • Angen gwasanaethau cyfieithu rhad ar gael i'r sector wirfoddol ac i gynghorau cymuned • Datblygu hyder ymysg pobl o'u gallu i ddefnyddio'r Gymraeg gan ganolbwyntio ar beidio cae pobl allan oherwydd bod eu Cymraegyn ymweld "ddim digon da" • Defnyddio Cymraeg syml, clir a dealladwy • Defnyddio'r cyfryngau cymdeithasol ac ymfalchio yn y ffaith bod pobl yn eu defnyddio • Sicrhau bod cylchoedd meithrin yn cael cefnogaeth i ddarparu yn y Gymraeg • Datblygu arweinwyr mewn gwasanaethau fel arwyr yr iaith o fewn sefydliadau megis sector iechyd • Datblygu cynlluniau sylwebu a gweithgareddau dysgwyr mwy hyblyg a lleol
Sector Tai	<ul style="list-style-type: none"> • Angen mentrau cymunedol yn hyrwyddo'r Gymraeg yn gynaliadwy • Grantiau cymunedol i gefnogi grwpiau cynhenid • Angen mesurau lliniaru i integreiddio iaith gyda datblygu cymunedol • Datblygu ymgyrchoedd marchnata ar y cyd ar gyfer sgiliau prin , sgiliau lefel uwch a marchnata swyddi prinder sgiliau Cymraeg/dwyieithog yn lleol (megis technoleg, rheoli prosiect) • Broceriaeth adeiladu/ cynllunio i sicrhau ffocws ac

	<p>ymateb ieithyddol</p> <ul style="list-style-type: none"> • Arweiniad i gymdeithasau tai am y rôl gymdeithasol a'r Gymraeg (pecyn croesi i denantiaid newydd) • Angen buddsoddi mewn gwerthuso cynlluniau er mwyn gweld pa wahaniaeth mae cynlluniau yn ei wneud
Busnes	<ul style="list-style-type: none"> • Cost Dwyieithrwydd
Iechyd a Gofal	<ul style="list-style-type: none"> • Gallu i ddenu siaradwyr Cymraeg/ sgiliau staff • Hyfforddiant staff
Cymunedol Democratiaeth	<ul style="list-style-type: none"> • Angen cefnogi gweithrediad a gweithgareddau cymunedol • Cefnogi a defnydd o bapurau bro,dulliau cyfathrebu a rhwydweithau technoleg gwybodaeth lleol • Hyrwyddo adloniant a clybiau chwaraeon Cymraeg • Paratoi darpariaeth cyfieithu rhad ar gyfer cymunedau • Cynllunio tai yn ofodol ofalus er mwyn hyrwyddo cymunedau hyfyw • Gwell linc gyda darpariaethau adfywio er mwyn sicrhau ffocws ar y Gymraeg mewn cynlluniau a hybu marchnad lafur Cymraeg • Cefnogi cymunedau i gynnal proffiliau iaith lleol • Canolbwyntio ar ddarpariaeth pobl ifanc a gweithio ar ddatblygu meddylfryd Cymraeg gyda cyrff eraill e.e. hamdden a chwaraeon • Cefnogi Cymreigio a chymhathu er mwyn diogelu'r Gymraeg gyda cefnogaeth i'r ardaloedd cryfa fel rôl arweiniol ar gyfer eraill • Ffocws ar ymyrraeth gynnar, plant a phobl ifanc ac ymwybyddiaeth rhieni • Ail ymweld gyda darpariaeth addysg oedolion-dysgwyr sydd ddim pob amser yn ddigon hybyg • Ymgyrchoedd ymwybyddiaeth o fewn siopa lleol a busnesau • Gwersi Cymraeg uwch i fusnesau • Datblygu rhwydweithiau lleol i bobl ifanc gyda pobl ifanc yn arwain, cefnogi aelwydydd yr Urdd ac aelwydydd yn yr ysgolion uwchradd • Prif gyrff i weithio gyda'u gilydd i farchnata yn weledol rôl a pwysigrwydd y Gymraeg iddynt a'i fod yn sgil allweddol • Datblygu balchder cymunedol yn yr iaith Gymraeg a sefydlu pencampwyr lleol • Broceriaeth tai / cynllunio a iaith

6.3. Barn Aelodau Etholedig

Ym mis Mawrth 2013, cynhaliwyd seminar i aelodau etholedig Cyngor Gwynedd i ystyried canlyniadau'r Cyfrifiad 2011. Cafwyd trafodaethau am y sefyllfa yn Arfon, Dwyfor a Meirionnydd ar sail data lefel cenedlaethol, sirol a dosbarth. Adnabwyd 5 prif factor bosib ar gyfer y newid (positif a negyddol):

- Mudo
- Yr Economi
- Polisi Addysg
- Polisi Cynllunio
- Dewisiadau defnydd o'r iaith

Gofynwyd dau gwestiwn:

"Beth sydd wedi newid neu beidio ers 2001?" a

"Beth sydd i gyfrif am hyn?".

Gwelwyd o'r trafodaethau, fod yr un themau yn codi ar draws pob grwp:

- Defnydd o'r iaith a'r hyder i'w ddefnyddio
- Patrymau mudo ac allfudo
- Rôl ysgolion ac addysg i hyrwyddo'r iaith
- Materion Tai a Chynllunio
- Codi ymwybyddiaeth o'r iaith Gymraeg
- Dylanwadu ar gyrff eraill